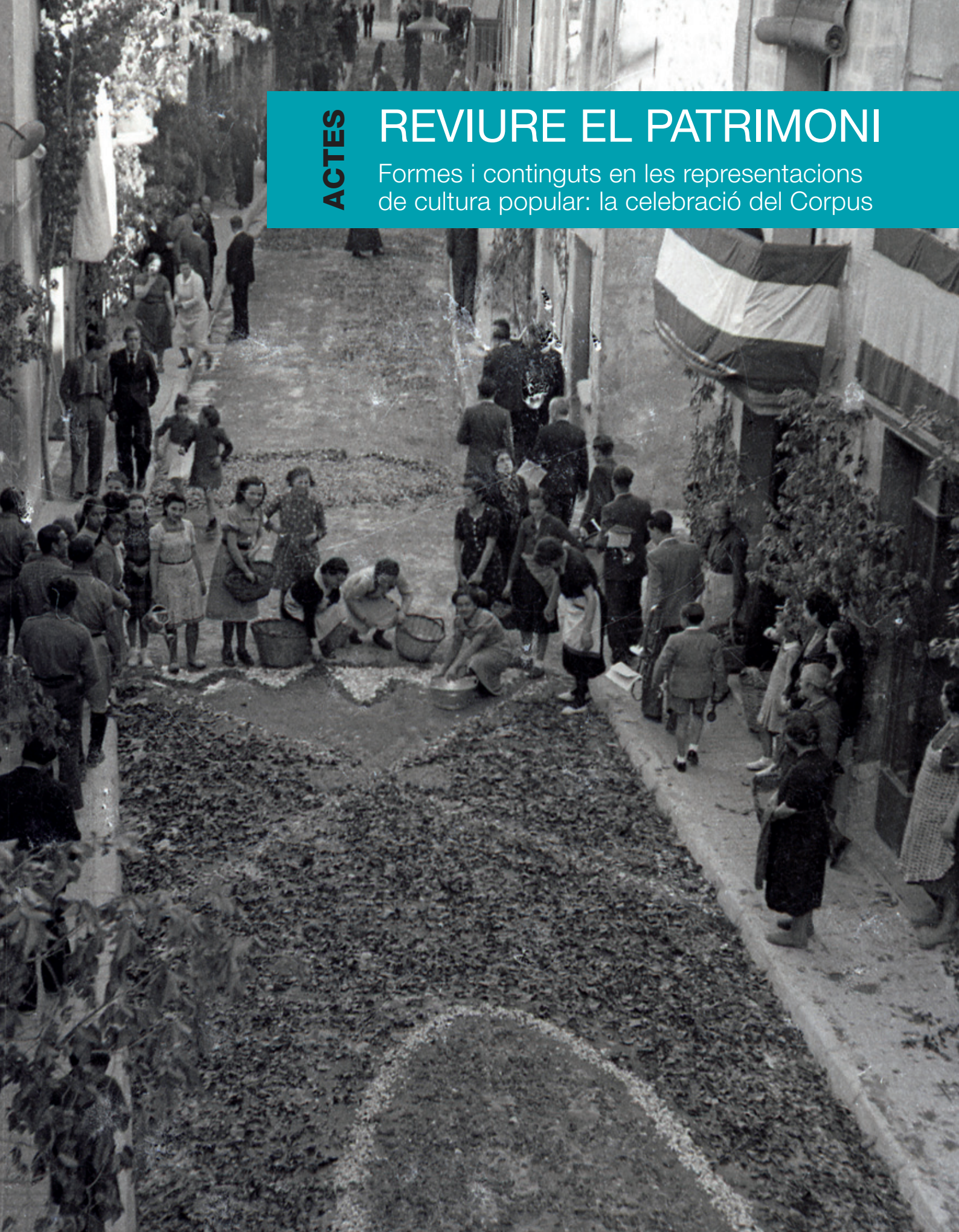

ACTES

REVIURE EL PATRIMONI

Formes i continguts en les representacions de cultura popular: la celebració del Corpus

PRESENTACIÓ

Un any més, el Museu Comarcal de Cervera convoca la jornada Reviure el patrimoni la qual té per objectiu abordar una temàtica patrimonial d'interès local però d'abast universal.

En aquesta ocasió, i com a celebració del 600 aniversari de les primeres Ordinacions del Corpus i del fet diabler a Cervera (1411-2011), la trobada tècnica es dedica precisament a l'anàlisi de la celebració del Corpus d'aquesta celebració i la posada en comú de les diferents iniciatives que, actualment, es duen a terme al nostre territori.

La ciutat de Cervera és rica en manifestacions de cultura popular i sobretot, en quantitat i qualitat d'associacions que es dediquen a la seva recuperació, difusió i gaudi. En aquest sentit, el Museu Comarcal de Cervera, per voluntat i vocació pròpia, per inscripció a un territori concret i com a membre també de l'Observatori per a la Recerca Etnològica de Catalunya, vol estar al costat de la societat civil en qualsevol dels aspectes que puguin ajudar i contribuir a un major coneixement del nostre patrimoni (material i immaterial) i a la seva recuperació i nova interpretació.

Així doncs, la jornada d'enguany us convida a fer un repàs per les formes i la simbologia que acompanyen la celebració d'una festa prou emblemàtica com és el Corpus i, al mateix temps, us convida a conèixer les noves propostes de recuperació en què s'està treballant a la nostra comarca a través, també, de l'experiència d'altres indrets on fa temps que treballen en aquesta mateixa línia.

Tot plegat, una jornada d'estudi i reflexió que pretén posar en valor les diferents manifestacions de la cultura popular, entendre els seus orígens, el seu abast i la necessitat de "reconèixer-les".

PROGRAMACIÓ

Dissabte, 4 de juny de 2011

De 9.30 a 10 h
Benvinguda a càrrec de
Joan Valldaura, *paer en cap en funcions.*
Inauguració de la jornada a càrrec de:
Lluís Puig, *director del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional de Catalunya.*
Carme Bergés, *directora del Museu Comarcal de Cervera.*

De 10 a 10.30 h
El document de les primeres Ordinacions de Corpus de Cervera, *a càrrec de* Josep M. Llobet Portella, *historiador.*

De 10.30 a 11.30 h
La reialesa i el Corpus, *a càrrec de* Josefina Roma, *antropòloga, Universitat de Barcelona.*

D'11.30 a 12 h
Pausa-cafè

De 12 a 13 h
Taula d'experiències
La celebració de Corpus arreu del territori:
- La Patum de Berga, *a càrrec* d'Albert Rumbo, *Patronat de la Patum de Berga.*
- El Corpus de Sitges, *a càrrec d'*Eduard Tomas, *Comissió Corpus de Sitges.*

De 13 a 14 h
Teatre popular i diables a la festa de Corpus, *a càrrec de* Salvador Palomar, *etnòleg i soci fundador del grup Carrutxa.*

De 14 a 14.30 h
Debat

De 14.30 a 16 h
Dinar

De 16 a 18 h
Taula d'experiències
La celebració de Corpus arreu del territori:
- El projecte de recuperació de l'àliga de Cervera, *a càrrec de* Jordi Soldevila, *Museu Comarcal de Cervera i* l'Agrupació Seny Major de Cervera.
- Les Enramades de Sallent, *a càrrec de* M. Teresa Soler, *Amics de les Enramades de Sallent.*
- Les Enramades d'Arbúcies, *a càrrec de* Joan Illa i Colomer, *historiador local.*
- El Corpus de València, *a càrrec de* Francesc Llop, *Cap de Secció de Museus i Col·leccions museístiques, Direcció General de Patrimoni Cultural Valencià.*

Modera: Bienve Moya, *etnòleg*

El simbolisme del Corpus a Cervera (segles XIV i XV)

Josep M. Llobet i Portella

Introducció

Durant la baixa edat mitjana, a Cervera, com en moltes altres poblacions catalanes, es va fer ús, a les processons de Corpus, d'un gran nombre d'elements simbòlics. La minuciosa organització d'aquestes processons, on cada element tenia assignat un lloc exacte, va fer que s'elaboressin, per part de les autoritats municipals cerverines, detallades ordinacions, algunes de les quals han pogut arribar als nostres dies.[1] Unes de les més antigues i alhora més extenses que coneixem són les del any 1426, les quals van ser transcrites i publicades el 1906. Aquestes són les que ens serviran de base per als comentaris que farem a continuació. Amb tot, hi afegirem, als nostres comentaris, aquells nous elements significatius que apareixen en ordinacions o altres documents dels segles XIV i XV. Amb els elements esmentats en aquests documents –tots ells guardats a l'Arxiu Comarcal de la Segarra (ACSG)–, situat a Cervera, podem formar, atenent les seves característiques, els tres grups següents: persones, animals i objectes.

1. Persones

Aquest grup és el més nombrós. Les persones representades eren sants i santes, profetes, apòstols, verges, àngels, dimonis, llauradors, gegants, homes a cavall, homes que ballaven i jueus. Així, aquell any 1426, a la processó de Corpus, hi eren representats sant Joan, santa Clara, la Caterina, el profeta Jeremies, els apòstols, les verges, els àngels, els dimonis i els llauradors i hi havia un home que anava a cavall i un grup d'homes que ballaven.[2]

El fet que sant Joan sigui esmentat associat a l'àguila ens permet suposar que es tractava de la representació de sant Joan Evangelista, simbolitzat mitjançant aquest animal –del qual parlarem més endavant– d'acord amb el relat contingut a l'Apocalipsi: "Déu, Senyor de la creació, voltat de la seva cort [...]. Davant el setial hi ha com un mar de vidre semblant a glaç, i al mig del setial i al voltant del setial, quatre vivents [...], i el quart vivent és semblant a una àguila que vola".[3] Sabem que sant Ireneu va relacionar aquestes figures dels quatre vivents amb els evangelistes.

Santa Clara representava la fundadora de les monges clarises, la regla de les quals va redactar a mitjan segle XIII. Des de l'any 1349, a Cervera hi havia un monestir d'aquest orde.[4]

L'expressió "la Caterina"[5] probablement feia referència a la representació de santa Caterina d'Alexandria, una santa molt popular durant l'edat mitjana, la qual devia tenir una intervenció oral durant la processó, segons sembla indicar aquesta anotació feta en un llibre de comptes de la confraria del Sant Esperit: "[...] per mostrar lo so a les donceles e a la Caterina de lles cobles que avien a cantar [...]".[6]

El profeta Jeremies, famós per les seves Lamentacions, és possible que tingués alguna intervenció oral relacionada amb les seves visions profètiques, ja que, segons la Bíblia, Déu li posà a la boca les seves paraules.[7]

La presència de la representació dels apòstols és comprensible, ja que foren elegits pel mateix Jesucrist entre els seus deixebles i "els donà potestat sobre els esperits impurs perquè els expulsessin i perquè guarissin totes les malalties i xacres".[8]

La representació de les verges potser tenia a veure amb la paràbola de les deu verges: cinc irreflexives i cinc previsores.[9] En tot cas, a Cervera hi havia l'hospital cerverí de les Onze Mil Verges, fundat l'any 1328 per Domènec Aguilar i la seva esposa Guilleuma. Aquesta institució disposava d'una església, atesa per un prevere.[10]

Els àngels i els dimonis –aquests últims capitanejats per Lucífer– simbolitzaven, certament, el bé i el mal. Els àngels acostumaven a anar amb vestits blancs i els dimonis a mostrar formes repulsives. A la processó, alguns àngels tocaven campanetes i quatre d'ells portaven brandons blancs. És ben sabut que el color blanc era símbol de la puresa, d'acord amb la descripció bí-

---

1 *La festa de Corpus és un tema que ha despertat l'interès dels estudiosos des de fa molts anys, cosa que ha ocasionat un gran nombre de treballs. Hom pot trobar informació sobre aquestes obres a: Miscel·lània Cerverina, 14 (2000-2001), un volum dedicat totalment a la historiografia cerverina.*

2 *Ordinacions transcrites amb el títol: Ceremonial statuït per los honorables pahers de la insigne vila de Cervera per rahó de la festa e professó del cors de Ihesu Christ en l'any M CCCC XXVI, Barcelona, Tipografia La Acadèmica, 1906.*

3 *Apocalipsi, 4: 1-7*

4 *Agustí DURAN I SANPERE, Llibre de Cervera, Tàrrega, Camps Calmet, 1972, p. 219.*

5 *A l'obra Ceremonial statuït per los honorables pahers de la insigne vila de Cervera... que esmentem a la nota núm. 2, l'expressió "la Caterina" apareix transcrita "la caterva". Es tracta, certament, d'una lectura errònia.*

6 *ACSG, Cervera, Confraries, Sant Esperit, Llibre de comptes, 1451-1463, f. 27 v.*

7 *Jeremies, 1: 9*

8 *Mateu, 10: 1*

9 *Mateu, 25: 1-13*

10 *Agustí DURAN I SANPERE, Llibre de Cervera, Tàrrega, Camps Calmet, 1972, p. 223*

blica del regne de Déu: "hi havia un setial posat al cel, i al setial, un que hi seia [...]. Al voltant del setial hi ha vint-i-quatre setials, on seuen uns ancians, vestits amb mantells blancs".[11]

Atès que la confraria del Sant Esperit admetia gent d'oficis molt diversos, el grup de llauradors de la processó de Corpus de 1426 no devia fer referència a l'ofici dels confrares. Potser representava un passatge bíblic o executava algun dansa.

En un lloc principal de la processó hi anava un home muntat a cavall que portava la senyera de la vila. Tenim aquí, doncs, un doble simbolisme: d'una banda, anar sobre un cavall, que simbolitzava l'autoritat i el poder, en aquest cas, l'autoritat i el poder municipal; de l'altra, la senyera, que representava la població de Cervera. Sorprèn, però, que la senyera fos portada per un prevere. Sembla més adient que aquesta distinció hagués estat reservada per a una autoritat municipal.[12]

Hi anaven, també, a la processó de Corpus de l'any 1426 uns homes que escenificaven el ball de les espases. Hem de creure que aquesta representació rememorava les antigues lluites militars.

Una notícia soltera del 1337 ens permet saber que, en la processó de Corpus d'aquell any, hi anaven un grup de persones disfressades de jueus.[13] Atès que els antics jueus, en aquell temps, se'ls tenia per "deïcides", aquest grup devia ser considerat un element malèfic. Amb tot, a Cervera, durant l'edat mitjana, hi hagué una important comunitat jueva que, en general, convisqué pacíficament amb la població cristiana.[14]

L'any 1450, hom fa esment d'un gegant que formava part dels elements que intervingueren en la processó del dia de Corpus.[15] Considerant que a Barcelona, l'any 1424, hi figuraven a la processó de Corpus "lo rey David ab lo giguant",[16] és probable que l'origen dels gegants processionals fos el personatge bíblic Goliat, que "tenia d'alçada sis colzades i un pam".[17] Una al·legoria, doncs, del triomf de l'enginy sobre la força.

D'altra banda, en una relació de despeses fetes per la confraria del Sant Esperit per tal de preparar la seva intervenció en la processó de Corpus de l'any 1490, hom esmenta sant Jordi, la donzella –representada per un noi–, el rei i la reina.[18] És evident que sant Jordi personificava la valentia del cavaller que lluitava contra el mal –simbolitzat pel drac– per tal d'alliberar la donzella –la qual encarnava el conjunt dels dèbils–, proesa presenciada pels monarques –símbol del suprem poder polític–.[19] Una escenificació que s'anirà popularitzant fins a la designació d'aquest personatge com a patró de Catalunya.[20]

2. Animals

A la processó de Corpus de l'any 1426 hi intervingué, també, una àguila i un drac. En parlar de sant Joan, ja hem dit que aquest sant és esmentat associat a l'àguila, cosa que ens fa creure que aquest animal representava l'evangelista, d'acord amb el relat de l'Apocalipsi que hem transcrit.[21]

Quant al drac, segons la interpretació bíblica, representava, sens dubte, el mal: "el gran drac, la serp antiga, l'anomenat diable i Satanàs, el que enganya tot el món".[22]

Si bé en la processó de Corpus de l'any 1426 no es menciona sant Jordi, tradicionalment associat al drac, sí que trobem esmentat aquest personatge en la relació de despeses fetes per la confraria del Sant Esperit, l'any 1490, que hem comentat anteriorment.

3. Objectes

Ja hem dit que un home muntat sobre un cavall portava la senyera de la vila, la qual representava la població de Cervera. Ara, hi podem afegir que el senyal heràldic que mostrava la senyera cerverina era un cérvol daurat sobre camper vermell.[23]

Cada confraria portava un penó, en el qual hi havia pintat o brodat el sant, la santa o el símbol que donava nom a la institució. Les característiques de la imatge permetien saber, doncs, quina era la confraria que representava.

El mateix podem dir de les creus. També cada confraria posseïa una creu, generalment d'argent, que mostrava, en un lloc preferent, l'advocació a la qual hom confiava la protecció dels confrares.

Uns elements que no hi podien faltar a les pro-

11 *Apocalipsi, 4: 2-4.*

12 *A la processó de Corpus de l'any 1378, la senyera és portada per un saig (ACSG, Cervera, Fons Municipal, Clavaria, 1378, f. 70.*

13 *ACSG, Cervera, Fons Municipal, Clavaria, 1337, f. 35.*

14 *Sobre els jueus cerverins, hom pot veure: Josep M. LLOBET I PORTELLA, «Dades documentals sobre la comunitat jueva de Cervera a l'Edat Mitjana», Actes del II congrés per a l'estudi dels jueus en els territoris de llengua catalana. Barcelona-Cervera, 25-27 d'octubre de 2004, Barcelona, Institut Europeu de la Mediterrània, 2005, ps. 111-137. Conté un repertori bibliogràfic.*

15 *ACSG, Cervera, Fons Municipal, Clavaria, 1450, f. 80.*

16 *Agustí DURAN i Josep SANABRE, Llibre de les solemnitats de Barcelona, vol. I, Barcelona, Institució Patxot, 1930, p. 18.*

17 *Samuel, I, 17: 4. Sis colzades i un pam equivalien a uns tres metres.*

18 *ACSG, Cervera, Confraries, Sant Esperit, Llibre de comptes, 1482-1540, f. 20.*

19 *Un precedent del cavaller que lluita contra el drac el trobem a la Bíblia: "Miquel i els seus àngels anaven a combatre amb el drac" (Apocalipsi, 12: 7).*

20 *Sobre sant Jordi: Narcís SAYRACH, El patró Sant Jordi. Història, llegenda, art, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2000.*

21 *Un estudi sobre l'àguila cerverina: Jordi SOLDEVILA I ROIG, L'àliga de Cervera, Cervera, Museu Comarcal, 2008.*

22 *Apocalipsi, 12: 9.*

23 *Sobre el senyal heràldic de Cervera: Josep M. LLOBET I PORTELLA, «Els esmalts del senyal heràldic de Cervera», Miscel·lània Cerverina, 11 (1997), ps. 13-44.*

cessons de Corpus eren els brandons encesos. En aquell context, la seva llum devia il·luminar l'esperit dels creients per tal que comprenguessin millor les veritats de la fe, d'acord amb la descripció bíblica del regne de Déu: "hi havia un setial posat al cel, i al setial, un que hi seia [...], i davant el setial cremen set torxes de foc, que són els set esperits de Déu".[24]

Segons un acord municipal del 1398, a la processó de Corpus d'aquell any hi havia d'anar l'arca de Noé.[25] Aquesta embarcació, en la qual, segons la Bíblia, Noé, els seus familiars i una o més parelles d'animals de cada espècie es van salvar de morir ofegats a causa del diluvi universal,[26] devia simbolitzar un lloc de salvació de l'ànima en un ambient mundanal de pecat.

---

23 *Sobre el senyal heràldic de Cervera: Josep M. LLOBET I PORTELLA, «Els esmalts del senyal heràldic de Cervera», Miscel·lània Cerverina, 11 (1997), ps. 13-44.*

24 *Apocalipsi, 4: 2-5.*

25 *ACSG, Cervera, Fons Municipal, Consells, 1398, f. 42.*

26 *Gènesi, 6-8.*

LES PRIMERES ORDINACIONS CONSERVADES DE LA PROCESSÓ DE CORPUS A CERVERA (1411)

A continuació transcrivim les primeres ordinacions que s'han conservat sobre l'orde que s'havia d'observar en la composició de la processó de Corpus a Cervera. Aquest document, redactat per les autoritats cerverines el dia 9 de juny de 1411 –aquell any, Corpus s'esqueia el dia 11 de juny–, es guarda a l'Arxiu Comarcal de la Segarra, a Cervera, i el seu contingut és el següent:

[A la coberta:] *Ordin[acions per a] la festa del Corpus Christi del any M CCCC XI.*

En nom de nostre senyor Déu Ihesu Christ e de la [hu]mil Verge nostra dona santa Maria sie. Amén.

Dimarts, qui·s comptaven nou dies del mes de juny, any de la nativitat de nostre senyor Déu Ihesu Christ mil quatre-cents onze, foren en la sala de la paheria los honrats en Bernat de Vilagrassa, Miquel Meyà, Pere Palau, pahers, en Pere Oromir e Bernat Cabirol, preveres, Jacme de Muntbrió, Arnau Arnaldes, e faheren les ordinacions següents:

Primerament, vayen Lucifer e los diables.

En aprés, vayen los trompadors.

En aprés, vaye la senyera, la qual porte en Barthomeu Selva, prevere, en un caval bé appareyllat, ab sa dacmàticha.

En aprés, vaye lo joch de les spases, lo qual fan en Ffrancesch Quintana e n'Arnau d'Abeyllà.

En aprés, vaye la Cathalina, la qual fa la confraria del Sant Sperit.

En aprés, vayen los jochs de la confraria de Sent Johan.

En aprés, vayen los jochs de la confraria de Sant Ffrancesch.

En aprés, vayen los jochs de Sant Jacme entretayllalts, los que fa lo offici de la blanqueria.

En aprés, vayen los jochs de Sant Anthoni, ço és, sant Anthoni e los heremites.

En aprés, vayen los jochs de Sant Augustí, ço és, sant Augostí, los confessors e sant Steve.

En aprés, vayen los jochs de la confraria de Santa Maria, ço és, los profetes, Adam, Eva e la salutació de santa Maria.

En aprés, vayen los brandons, penons e creus de la confraria de Sant Sperit.

En aprés, vayen los brandons de Sant Lorenç.

En aprés, vayen los brandons, penons e creus de la confraria de Sant Ffrancesch.

En aprés, vayen los brandons, penons e creus de la confraria de Sant Johan e Sant Aloy.

En aprés, vayen los penons e creus de Sant Anthoni.

En aprés, vayen los brandons, penons e creus de Santa Maria.

En aprés, vayen santa Clara ab les verges.

En aprés, vayen los apòstols.

En aprés, vaye Sant Augustí ab sos jochs.

En aprés, vayen los jochs de Sant Domingo.

En aprés, vayen los augustins.

En aprés, vayen ffrares menors e prehicadors fahents cor, ço és, los prehicadors a la part dreta e los ffrares menors a la part sinistra.

En aprés, vayen los preveres, uns deçà e altres dellà, fahents cor.

En aprés, vaye lo cap de santa Palònia.

En aprés, vaye lo cap de santa Victòria.

En aprés, vaye lo braç de sant Lurenç e lo lignum crucis, un deçà [e] altre dellà, ab sos diaca e sotsdiaca fahens cor.

En aprés, vayen los brandons dels notaris e del perayres entremesclats.

En aprés, vayen los brandons dels sartres [e] dels blanquers entremesclats.

En aprés, vayen tres diaques e tres sotsdiaques ab un àngel enmig tocant una squella.

En aprés, vayen los sonadors de instruments de corda bé appareyllats, honestament.

En aprés, vayen quatre brandons blanchs de la confraria de Santa Maria, ço és, dos devant la custòdia e dos aprés la dita custòdia.

Ordonadors de la processó: Berenguer Borraç, Ramon de Vilaplana, Ffrançoy ça Brecerola, Johan Guilabert, Anthoni d'Òdena, Jacme de Muntbrió, Johan Janer, Guim Sbert, Pere Rull, Jacme Bagà, Johan Mir, Pere Ermengou, Johan Pol, Arnau Arnaldes, Matheu Novella, Galceran de Roquafort.

Sonadors d'estruments: Pere de Salvoneres, Berenguer d'Alteylló, Anthoni de Salvoneres, Johan Rossell, Pericó Fuyllosa.

[Posteriorment, s'hi afegí una nota sobre una determinada preeminència i una altra nota sobre les persones que havien de portar el tàlem].

La Festivitat del Corpus Christi i la Reialesa

Josefina Roma

Per a entendre una festa, totes les mirades són necessàries. El Corpus Christi, del qual tenim documentació en molts arxius, és una festa que ens pot servir, a més, com un laboratori per entendre la construcció ex novo d'una fita important, pel que fa al procés d'apropiació, difusió festiva i, fins i tot, teològica, ja que el calendari es modifica en funció d'unes visions místiques, que com veurem, tradueixen una preocupació i interès en el món cristià. Així i tot, la festa del Corpus no neix del no-res, sinó que es nodreix d'elements, conceptes i representacions existents. Avui voldria reflexionar sobre tot això, guiant-me sobretot per uns eixos vertebradors de la composició del Corpus: la seva ubicació en el calendari, a finals de maig o a començaments de juny, que ens permetrà veure millor, de quins elements, símbols i performances es basteix, i en segon lloc, el model que s'empra en les ciutats, que ens fa el Corpus deutor de les rebudes a reis i alts personatges.

Origen i història de la Festivitat del Corpus

La institució de l'Eucaristia va ser des del començament, la celebració central de les comunitats cristianes. La seva commemoració en l'any litúrgic, correspon al Dijous Sant. Però en el decurs dels segles, va pesar la gravetat de la Setmana Santa sobre aquesta celebració. Va ser als voltants del s. XIII que va començar a formar-se un moviment de revaloració de l'Eucaristia, a causa de la profusió de miracles eucarístics que reafirmaven en els creients, la presència real del Cos i la Sang de Crist en la Sagrada Forma, ja molt estilitzada i llunyana visualment de la partició del Pa per Jesús en el Darrer Sopar. Un d'aquests miracles va ser presenciat per St. Eudald a Ivorra, però va ser el de Bolsena, el 1264, on també, el celebrant va tenir dubtes de la presència de Crist en l'Eucaristia i en el moment de la Consagració, va sortir de la Sagrada Forma un devessall de sang que va xopar els Corporals i la pedra de l'altar. La relíquia va ser portada a Orvieto el 1264, on es conserven els Corporals. En aquell moment, el Sant Pare Urbà IV, tan implicat en la creació de la nova festa de Corpus, tenia la seu a Orvieto i, per això, és aquest miracle en particular que va ser el catalitzador per a tirar endavant la nova festivitat.

De fet, la línia principal de la institució del la Festa del Corpus Christi s'origina a Liège, enmig d'un ambient devocional que ja havia establert el costum de l'Exposició del Santíssim i el de tocar les campanetes en el moment de la Consagració. A Liège, la que seria Santa Julienne de Retines, priora de l'abadia de monges agustines de Mont Cornillon, va tenir una visió d'una lluna plena amb una taca negra, que va interpretar com el desig de Jesús d'una celebració adient i lluminosa de la institució de l' Eucaristia, més enllà del propi Dijous Sant. Va comunicar-ho a diverses autoritats religioses, entre elles, l'arxidegà de Liège, Jacques Pantaleon, que més tard seria Sant Pare amb el nom d'Urbà IV. També el bisbe de Liège, Robert de Thorete, que de seguida va fer un sínode, el 1246 on es va determinar celebrar la festa per a l'any següent, el dijous després del diumenge de la Stma. Trinitat. Després la festa es va estendre per Alemanya.

Urbà IV, doncs, el 1264 mitjançant la butlla Transiturus, de 8-IX, fa fer la festa universal, i la va fixar el dijous després de l'octava de la Pentecosta, i l'ofici el va escriure St. Tomàs d'Aquino. Urbà IV va morir aquell mateix any, però el seu successor, Climent V, en el Concili general de Viena (1311) va ordenar l'adopció de la festa i Joan XXII finalment la va estendre a tota la Cristiandat, i el 1316 va introduir l' octava i l'exposició del Santíssim. Fins i tot, algunes esglésies orientals com la Síria, armènia, copta, melquita i Rutinia la inclouen en llur calendari.

En un principi, la processó no formava part de l' organització de la festa, i no és fins al 1447 que el Papa Nicolau V surt en processó per Roma. Però ja feia un segle que les ciutats havien adoptat aquest model de festa, de mostra de totes les entitats i de recorregut pel cinturó de protecció de la ciutat, així com a mostra als ciutadans d'una catequesi performance, sumada als elements que ja formaven part de l'imaginari festiu local. La primera processó, que sapiguem, està documentada a Liège, com no podia ser altrament, el 1319. Fins ara creiem que les següents ciutats a celebrar-la, havien estat Girona i Barcelona, el 1320, però darrerament han aparegut documents que situen Vic i Manresa, en el mateix any que Liège, és a dir, el 1319. (València, 1326-festa-1355, processó; Toledo, 1342, festa, 1418, processó.)

(L'element festiu de l'Ou com balla, tan popular a Barcelona, està configurat com una custòdia popular, i uneix el simbolisme de l'ou de Pasqua i el costum, sembla que turc, de posar-lo en els brolladors dels patis interiors de les cases. Aquest costum passa a Venècia i després a Barcelona, on s'ha fet tret identitari per excel·lència. Ramon Nonat Comes, historiador, deia que hi havia indicis en el s.XV. ((1440, el batlle de les pixarelles va rebre l'encàrrec d'enramar la capella de St. Jordi del claustre de la catedral.)) El 1588 els llibres de comp-

tes d'obreria de la Seu diuen que el ferreter Bernat Balla va consignar el pagament d'uns diners per a la compra d'ous fets servir per al brollador el dia de Corpus. Igual com els ous de Pasqua en les esglésies orientals, el fet que no es trenquin porta bona sort.)

Diferenciació entre la festa del Corpus en el medi rural i l'urbà

El Corpus, ubicat el dijous després de l'octava de la Pentecosta, xucla els conceptes i elements del seu entorn festiu, tant del món rural com del món urbà, model aquest, a partir del qual es difondrà la nova configuració.

Hem de tenir en compte, doncs, celebracions com les Rogatives de la cinquena setmana de Pasqua. É a dir, la setmana de l'Ascensió, en què es reciten les Lletanies Menors, complement de les que es fan per St. Marc (25 d'abril) quan es reciten les Lletanies Majors o Romanes. Les Rogatives són rituals per assegurar-se les collites, en unes condicions meteorològiques propícies. (Hi ha qui les fa venir de les Ambarvalia i les Robigalia de Roma, el 25 d'abril amb processons i sacrifici d'animals per a propiciar la fertilitat de la terra). Per a altres, són anteriors a la romanització. Les Rogatives es basen en estacions, en la creu de terme, en les capelletes, capelles, etc. Aquest era temps de dejuni i penitència per a implorar el favor de Déu sobre la fertilitat i les collites.

També les festes del Primer de Maig, l'antic Beltene celta, i la Santa Creu del 3 de maig són festes altament volgudes pels pobles, amb plantades de maigs, enramades en molts llocs, l'elecció de la Maia i el Maig, i la col·locació d'altarets amb nenes-noies vestides de blanc (Joan Soler hi veu l'antecedent dels vestits de Primera Comunió), que es visiten, com després els altarets de la Santa Creu, i més tard, els de la processó de Corpus, sobretot en poblacions rurals.

Hi ha un altre element festiu, procedent d'aquest moment de l'any i que s'empeltarà en les processons de Corpus, sobretot urbanes. Són les grans bèsties, dracs, víbries, tarasques, etc. que desenvolupen un drama d'origen en que l'heroi fundador s'enfronta al Mal, en forma de bèstia depredadora de tota la comunitat, com el Dragó de Sant Marcel, de París, el Grolly de Metz, la Tarasca de Tarascon, el Drac de St. Jordi, i tantes altres, que apareixen al voltant del s. XIII i XIV i que encara neixen bastits en el drama d'origen de la ciutat, com el dragón Balaín de Barbastre. Aquests animals fantàstics, tenen una història truculenta, amb un sant o santa que o bé la destrueix o bé l'amanseix, davant la promesa de la població de convertir-se al cristianisme, com passa amb St. Marcel.

La devastació de la fera i el seu amansiment, reflecteixen la vella lluita del Bé i el Mal, personificant, però, el perill de les inundacions de maig, pels rius engrossits per les pluges i pel desgel de la neu de les muntanyes. Les ciutats, arraulides al costat dels rius, en pateixen les conseqüències i es necessita tota la força dels sants i de Déu per a protegir-les. Les narracions sobre sants que s'enfronten a un drac o un serpent, tenen diferents matisos que van des de la lluita amb armes militars, com St. Jordi o St. Guillem, fins a la força de la virtut del sant, que amanseix la bèstia i la lliga amb l'estola o el cíngol i la porta davant els ciutadans, com St. Marcel o St. Climent a Metz, St. Mer a Banyoles o fins i tot el protagonista es val d'una estratagema per enganyar el serpent i fer-li clavar-se els ganivets que ericen una gàbia on dins de la qual s'hi ha tancat. Aquesta solució és molt antiga i ja es troba en les aventures d'Esfandiyar, heroi persa, anterior a l'Islam. A Catalunya també se'n troben exemples.

El que tenen en comú moltes d'aquestes bèsties extraordinàries, és que els sants que les vencen són els evangelitzadors de la ciutat i que en convertir-se, els dracs ja no els poden fer mal. És a dir, el Drac, com a figura del Mal, el Dimoni, només actua quan el poble encara viu en un altre univers religiós, i fins i tot, quan hi ha pecat, del que pot alimentar-se la Bèstia, com en el cas de St. Marcel, que acudia a la tomba d'una dona dissoluta.

Si en un horitzó cultural, els sacrificis es feien perquè l'aigua del riu no s'engolís la ciutat, com tirar algun habitant a les seves aigües, en una nova cosmovisió, sorgeix un heroi, que en convertir la població, fa innecessari el sacrifici i salva la víctima, retornant les ànimes dels difunts, captives del mal, al camí dels avantpassats. En aquest punt, poden ajudar els vivents.

I efectivament, la bèstia temuda, es converteix en un símbol de la ciutat, i se la passeja en les processons amb un pom de flors a la boca. El drama d'origen ha convertit el Mal, vençut, en un símbol joiós i positiu, del qual els ciutadans se senten orgullosos i fins li apropen els seus fills petits.

La processó de Corpus, doncs, incorporarà aquest bestiari i el farà seu, presentat per un gremi, o la municipalitat, però representant la ciutat, la seva història, el seu drama d'origen, quan superant una situació límit, i estant a punt de desaparèixer, un heroi i la seva valentia els va salvar a tots.

D'aquesta manera, si en el medi rural, els rituals que el Corpus adopta, tenen que veure amb els de l'època de l'any propera a la festa, és a dir, la propiciació de les collites i les peticions per a que la meteorologia sigui favorable per a que la collita no es malmeti, en l'entorn

urbà, el que s'apropia de l'època de l'any on està situat la Festa del Corpus, és el drama d'origen que rememora el perill d'inundació per la crescuda dels rius, al maig. Hi ha doncs una diferència d'apropiació dels rituals propers, malgrat que el model de les grans processons de Corpus sigui eminentment urbà. Els rituals, les històries i els drames que es representen tenen a veure amb la ciutat baix medieval, i aquesta és la base festiva sobre la que es construirà la Festa de Corpus, incorporant-hi, com a component central, el caràcter aglutinant sobre les festes de tot l'any i les construïdes expressament, en el cas d'una visita reial o d'un alt personatge.

El Corpus i la Reialesa. Des de la seva implantació fins a l'actualitat

L'organització de la Festa de Corpus a la ciutat es fa com una visita Reial o d'un alt personatge, al davant del qual es desenvoluparà tot el que té de magnífic la ciutat. Representacions, danses, seguicis, enramades. En adoptar la forma de processó, cal tenir en compte el recorregut per tal de protegir i beneir els llocs significatius de la ciutat. Per això es té en compte la tradició local d'itineraris sagrats processionals. No es pot desfer aquest itinerari si no es vol trencar el benefici de la benedicció que representa. Es tracta de seguir un cinturó protector en un recorregut que reconeix la complexitat, l'origen de la ciutat i els seus episodis. Quan un nou bisbe no era benvingut, a vegades se li deia un itinerari equivocat de les processons, la qual cosa provocava un aldarull entre les ordes religioses, el clero, i el poble, i el nou bisbe podia arribar a ser rebutjat per aquesta causa. Era molt important seguir un itinerari del ritual sagrat, ja que afectava la protecció dels llocs que quedaven lligats com un tot, dins del perímetre assenyalat pel ritual.

Les visites d'un alt personatge no són les úniques ocasions que acumulen elements festius d'altres moments de l'any. Efectivament, les festes majors també desplacen elements, personatges, representacions que no es corresponen amb el moment de l'any de la celebració de la Festa Major, identitària per excel·lència. Així hi trobem rituals festius que han perdut en la seva nova ubicació, aquell sentit d'eficàcia del ritu, que es basa en la seva realització en el moment de saó. Així, no es pot fer un ritu de conducció dels difunts a l'estadi d'avantpassats si en aquell moment no està obert el camí que porti al món dels avantpassats. No es pot potenciar la fertilitat de la terra en el moment adequat per a fer-ho. Però les festes majors, del Sant Patró d'una comunitat, sovint apleguen aquests rituals, danses, processons, personatges, representacions, aliens al moment de celebració, no tant per l'eficàcia del ritual, sinó per la manifestació de la riquesa identitària. Es vol mostrar tot allò que pot causar l'admiració de les noves generacions i dels forasters que difondran després l'esplendor de la festa.

Les visites reials o d'un alt personatge, doncs, fan la mateixa síntesi de la totalitat del ritual festiu anyal i extraordinari d'una localitat i afegeixen, però, l'interès de ser considerada en l'excel·lència en l'hospitalitat, mostrant la capacitat de convocar meravelles dignes de l'alt personatge, com ens demostren les descripcions dels homenatges retuts a Felip II en el curs del seu viatge pels seus reialmes.

Hi ha encara una altra característica de la Festa del Corpus que la relaciona amb les visites reials. És el resultat de premi o de càstig segons l'èxit o fracàs de la visita, i que ens remet a la consideració d'unes altres visites mítiques, les del Pelegrí Diví, que apareix disfressat en una comunitat, tot demanant almoina, aixopluc o favor, i si la comunitat respon amb generositat, es guanya la seva benedicció. En canvi, si no troba ajut, pel fet de no donar a conèixer la seva importància, llavors, fins i tot pot destruir el poble i els seus habitants, com ens assenyalen les narracions d'Erill la Vall, en el seu costat negatiu o de Sant Isidori a Mollerussa, en el seu resultat positiu.

És cert, que en una visita reial, o d'un alt personatge, aquest no dissimula la seva identitat per a veure el comportament dels seus fidels, però el sol fet d'apropar-s'hi, des de la seva grandesa, obliga el deure d'hospitalitat asimètrica a uns esforços per a quedar igualat en l'excel·lència que mereix l'alt personatge, i una negligència en aquest sentit, seria presa com una ofensa mereixedora de càstig.

En el cas de la Festa de Corpus, si que és evident la semblança amb el Pelegrí Diví, ja que Jesucrist es venera tot i la seva disfressa sota les espècies del pa i vi, i més concretament, del pa, en la Sagrada Forma. La necessitat de la fe per a retre-li homenatge a la Sagrada Forma en processó, confereix a tots els participants aquell sentit d'hospitalitat que requeria el Pelegrí Diví, i que els fa aspirants a la seva benedicció.

Un cop constituïda la Festa i la Processó de Corpus a imatge de les visites reials, entre un i altre esdeveniment, es crea una simbiosi que es farà transparent en moltes ocasions.

El 1477, en el casament per poders de la princesa Joana, filla de Joan II amb el rei de Nàpols, representat pel Duc de Calàbria, se li ofereix una Processó de Corpus, perquè era el millor que es tenia a la ciutat, i s' inverteix la relació entre Déu i el rei. Molts canonges de la Catedral van protestar vivament i es van sentir ofesos, perquè era el rei qui devia honorar Déu, i no Déu el rei.

Aquest episodi ens il·lustra l'estreta relació que s'estableix entre la reialesa i les seves visites a les ciutats que han d'abocar tot el bo i millor que tenen, per a satisfer-la i rebre-la, tot amuntegant en els dies que serà a la ciutat, els elements festius, de qualsevol moment de l'any, les representacions teatrals i para teatrals, tant tradicionals com confegides per a aquell moment, les danses amb simbolismes diversos. És a dir, les visites reials, com després farà la Festa de Corpus Christi, tot

imitant-les, reuniran actes festius de qualsevol moment de l'any, i tot desplaçant-los, es distorsionarà el seu simbolisme. Al mateix temps, apareixen representacions, tant en figures portàtils com amb actants revestits, que tradueixen les preocupacions ideològiques, identitàries, històriques i teològiques apropiades al moment. A un rei se li ofereixen representacions de batalles navals, o dels drames d'origen que poden il·lustrar la nissaga reial o del poble que les representa. Sovint, aquestes representacions, dissenyades amb grans decorats, requerien un gran esforç de posada en escena, que només les grans ciutats, com Barcelona, València, Saragossa, Sevilla, Toledo i altres de la mateixa complexitat, podien oferir. En el cas de la processó de Corpus, a més, es tracta d'il·lustrar la població en les veritats teològiques que es celebren, com ens mostra encara la processó del Corpus de València amb les Roques, les danses, les representacions o Misteris.

La transformació de la festa i seguici per a les visites reials fins a traduir-se en la Processó de Corpus, té com a base la celebració d'una festa asimètrica, en honor de la reialesa, en la qual el poble pensa que hi participa, però qui ho fa són les institucions, confraries i prohoms, i al poble se li permet veure la magnificència de l'espectacle reunit des de tots els punts del calendari i els fets expressament per a l'ocasió. La comunió necessària perquè el poble es cregui que hi participa, es fa per la munificència, el repartiment d'aliments o begudes, i l'organització d'espectacles i balls populars. D'aquesta manera la gent celebrarà, encara que de forma asimètrica, la vinguda dels personatges reials. No hi ha festa sense comunió. En la festa de Corpus, la processó és la imatges d'aquesta relació. A Barcelona, al s. XIX, els comerços de l'itinerari, obsequiaven els seus clients proporcionant-los seients i refresc.

La festa del Corpus Christi s'organitza gairebé sempre com a seguici processional, i és tota la ciutat, amb els seus estaments, categories, gremis, confraries, prohoms i autoritats, que es mostren, tot acompanyant la Custòdia. Però aquesta acció va acompanyada de la suma de tota festivitat que es pugui reunir i fer marxar en el seguici. Per això apareixen personatges de Carnestoltes, de batalles primigènies, símbols de fertilitat, gegants i altres revestiments sagrats, tant seriosos com contestataris. Apareixen, com ja hem dit, les bèsties convertides en festives, procedents de drames d'origen locals i potenciades per les diverses institucions.

A tot això s'hi ha d'afegir les representacions pedagògiques de la teologia, les Escriptures, l'hagiografia local, algunes d'elles són fetes de bell nou per al moment. És el cas de les representacions de les virtuts i els vicis, dels dimonis i la seva derrota davant del Santíssim, de sers anteriors amb simbolismes aliens, que es sintonitzen per a bastir l'homenatge al Santíssim. Aquests darrers, que ja han estat vençuts o demonitzats, mantenen aquest simbolisme, doblat en el nou context, que aplega anteriors triomfs del Bé sobre el Mal, per bé que moltes vegades, aquest Mal ja ha estat domesticat i es dedica a apartar els destorbs del curs de la processó.

Com tota festa identitària, inclou la celebració d'un ritus de pas, en aquest cas, la Primera Comunió dels infants té una segona performance, ja que els que han combregat per primera vegada aquell any, acompanyen i tenen una funció en la processó de Corpus. Aquest element, que necessita un entorn més proper, queda en les ciutats amb catedral, moltes vegades, com a part substancial de les processons parroquials dintre de l'octava de Corpus.

La reialesa resta implicada en la festivitat del Corpus, tant si s'humilia davant de la Custòdia, tot fent-se una parada o estació en el lloc on el rei contempla la processó, com en sentit contrari, quan se li torna al monarca la composició festiva màxima per la seva visita, encara que es doni el contrasentit que hem vist en el casament de la filla de Joan II.

La utilització de la cadira del rei Martí l'Humà,(1396-1410), com a setial de la custòdia en la processó de Corpus de Barcelona, amb una corona reial, donada pel mateix rei, al capdamunt o de la carrossa reial quan plou, es ben significativa.

En els nostres temps, aquesta relació no s'ha obliterat i així es va poder veure en la celebració del casament de la Infanta Cristina a Barcelona, a la qual, a més de netejar l'espai a l'entrada de la Catedral, com tradicionalment acompleixen els balls de bastons, davant de la processó, dirigint-se a tots els punts i eixos possibles de l'espai, en aquest cas, ho va fer efectiu una representació de guàrdies reials, amb uniformes i música del segle XVIII, també se li va oferir a la núvia, la confecció d'un Ou com Balla en el claustre de la Catedral, element significatiu de la festivitat del Corpus barcelonina, que representa un paral·lel popular de la custòdia que es portarà en processó. Una altra vegada, un element del Corpus és ofert per la pròpia Catedral a un visitant reial, i es torna a tancar el cercle de relació entre la festa de Corpus i la Reialesa.

La Patum de Berga

Albert Rumbo Soler

La Patum és un veritable tresor etnològic, històric, artístic, sociològic, teatral i musicològic que ha esdevingut un excepcional document d'expressió cultural, popular i tradicional. És un espectacle de teatre popular notable i únic al món on figuren tot un seguit de representacions parateatrals mantingudes a través dels segles tot conservant la seva essència i caràcter originals. Basada en els sentits i les emocions de la comunitat que l'ha conservat fins avui, La Patum no és només una festa, sinó també un sentiment i una vivència profunda. És, en paraules de mossèn Armengou, "el miracle que Berga ha sabut fer i ha sabut perpetuar".

Orígens. La Processó del Corpus

La Patum és una representació sacro-històrico-popular nascuda i derivada de les antigues representacions de teatre medieval, per bé que aglutinant, reinterpretant i reconduint atàviques celebracions paganes, que se celebra anualment a la ciutat de Berga durant la setmana de Corpus. El seu origen cal buscar-lo, precisament, en els antics entremesos que desfilaven a les processons del Corpus medieval i que estaven destinats a educar, moralitzar i alliçonar el poble per tal que aquest aprofundís en el coneixement de les Sagrades Escriptures.

Amb el pas del temps, però, aquests entremesos anaren obtenint entitat pròpia i guanyant adeptes entre el poble, més per la seva vessant lúdica que pel seu caràcter alliçonador. Anaren perdent el seu sentit original, transformant la seva presència i la seva participació i, conseqüentment, es van desvirtuar, de les representacions quedaren sols les parts més festives. La gresca del seguici processional va anar pujant de to, sobretot abans de la sortida de la Processó i un cop finalitzada aquesta. Això va acabar donant pas a unes mostres festives, protagonitzades pels mateixos entremesos que prenien part a la Processó, que acabaren conformant la Bulla o Bullícia del Santíssim Sagrament, nom antic de la festa que fou progressivament substituït pel de Patum al tombant del segle XIX. Tot sembla indicar que els inicis de la Bulla cal situar-los a la segona meitat del segle XIV, per bé que la primera notícia que coneixem del Corpus berguedà es remunta al 1454.

Aquest fenomen, que tingué lloc a diverses viles i ciutats de Catalunya, es va anar extingint a causa de les prohibicions promulgades pels poders civil, eclesiàstic i reial, de manera que poques manifestacions sobrevisqueren al Concili de Trento (1563), i fins i tot els entremesos foren tocats de mort per les restrictives disposicions del segle XVIII. D'entre totes les antigues Bullícies del Santíssim Sagrament que tenien lloc a Catalunya, únicament la ciutat de Berga ha estat capaç de mantenir-la i conservar-la a través dels segles. És La Patum.

Evolució històrica

Com a mínim d'ençà del primer quart del segle XVII, si bé és molt probable que des de mitjan segle XVI, aquests primitius entremesos deixaren de dependre de determinats gremis o confraries i passaren a ser gestionats per l'Ajuntament. Durant els segles XVII i XVIII, a les comparses originals se n'hi afegiren d'altres, com els Gegants o l'Àliga, que responien, moltes vegades, a les modes del moment.

Entre finals del segle XVIII i primers del XIX començarà a donar-se, de manera gradual, la substitució de l'antic nom de Bulla per l'actual de Patum. No fou un canvi sobtat, ni segurament premeditat, sinó que, a partir d'aquest moment, cada vegada es troba amb més freqüència la paraula Patum per referir-se a l'antiga Bullícia del Santíssim Sagrament. Aquest canvi de nom de la festa no va provocar cap modificació important en la seva celebració, de la mateixa manera que la nova denominació no és fruit de cap canvi anterior en la representació. Aquest nou mot, Patum, nasqué de l'onomatopeia del so del Tabal, un gros tambor que en certa manera presideix la festa; de l'onomatopeia amb què els berguedans de l'època acompanyaven el seu repic. El toc d'aquest primitiu instrument té dos temps, el primer dèbil (pa) i el segon fort (tum), motiu pel qual aquesta paraula s'hi adiu perfectament.

Els segles XIX i XX van acabar de conformar la major part de canvis importants en La Patum. Van ser aquests dos segles els que van dur la festa a una modernització definitiva, però mantenint sempre l'essència de la tradició de forma respectuosa. A finals del segle XIX, La Patum va rebre un impuls renovador sense paral·lel al llarg de tota la seva història, un impuls que va resultar una veritable revolució en la forma i el desenvolupament de la representació. És el període que Josep Noguera va definir com el procés de potenciació de La Patum (1887-1892), anys en els quals es va voler dotar la festa d'un caràcter modern per tal que la seva continuïtat no perillés. L'Ajuntament de l'època va saber interpretar aquesta necessitat i va iniciar des del poder municipal les reformes que acabaren modernitzant la celebració. Durant aquests anys, s'introduïren les músiques dels Plens i dels Turcs i Cavallets (1888-1890), es compraren els Nans Nous i els nous Cavallets (1890), s'introduí la Guita Xica en la celebració (1890), es compraren vestits nous per als Turcs i Cavallets i la Guita Grossa (1890), es va reformar el vestit de la Geganta Vella (1890), es compraren els Gegants Nous (1891) i es reintroduïren els Nans Vells (1892). També fou per aquests anys quan es va composar la música dels Nans Nous.

Així mateix, el segle XX va veure la introducció de tot un seguit de canvis en la festa. Són canvis petits que, mantenint l'essència festiva tradicional, han anat actualitzant La Patum. Han estat més canvis de nombre que d'elements com són l'augment del nombre de Plens, la multiplicació de Tirabols, l'allargament de l'horari de la celebració, etc. Tots aquests canvis ens mostren que La Patum és una festa viva i, com a tal, canviant, i aquesta és, indubtablement, la millor garantia de supervivència que pot tenir una representació d'origen medieval a la primeria del segle XXI.

Comparses de La Patum

Actualment, la comparseria patumaire està integrada pels següents elements:

· El Tabal. És l'herald de la festa, i més que una comparsa és un instrument musical. Aquesta era la seva funció original, funció que ha conservat, en part, fins a l'actualitat. Documentat des del 1621, i reconstruït el 1726, fou l'únic instrument de La Patum fins a mitjan segle XVII.

· Els Turcs i Cavallets. Representen la lluita secular entre la Creu i la Mitja Lluna. La primera referència que en coneixem data del 1621, per bé que les figures actuals van ser construïdes el 1890. Fou aquell mateix any quan deixaren d'evolucionar al so del Tabal, i passaren a dansar als acords de la música composada per en Joaquim Serra i Farriols (a) Quimserra.

· Les Maces. Antigament havien format part d'un únic quadre, el dels Diables, juntament amb els Plens. Documentades des del 1621, simbolitzen l'eterna lluita

entre el Bé i el Mal amb una pugna d'àngels i dimonis. Foren la darrera comparsa a la qual s'incorporà música, composada per en Joan Trullàs l'any 1963. La música només s'interpreta al salts de lluïment, al migdia; a la nit continuen evolucionant, com havia estat sempre, al so del Tabal.

· La Guita. També se l'havia anomenat Mulassa, Mulafera i Mulaguita. És una figura amb cos de mula, cua de cavall, coll de girafa i cap de drac; l'única comparsa patumaire que continua saltant exclusivament al so del Tabal. Tradicionalment només n'hi havia una, la Grossa, de la qual tenim constància des del 1621, però forçosament ha de ser més antiga, ja que el 1625 ja es va haver de reconstruir-li el cos i adobar-li el cap. L'any 1890 s'incorporà a la representació la Guita Xica, coneguda popularment com a Boja.

· L'Àliga. L'any 1756 es va decidir incorporar una Àliga a les solemnitats del Corpus Christi. El seu ball és el de major valor coreogràfic de tota la representació, i la seva música la més distingida i monumental. Aquesta extraordinària partitura presenta moltes semblances amb una dansa típica del Renaixement, que podria tenir el seu origen al segle XVI, per bé que la seva línia melòdica sembla derivar d'un antic himne gregorià.

· Els Nans Vells. Daten del 1853, i foren una donació de Ferran Moragues, primer diputat a Corts del districte de Berga, en un moment en què aquests personatges estaven de moda a casa nostra. Són quatre figures masculines, amb barret de tres pics i llargues perruques, que ballen tocant les castanyoles.

· Els Gegants. El primer Gegant berguedà es troba documentat l'any 1622, i la primera parella el 1695, per bé que aquesta degué construir-se entre 1662 i 1694. La tradició popular els ha relacionat amb antics cabdills musulmans vençuts. Actualment n'hi ha dues parelles, els Vells, estrenats el 1866 i que substituïren els més antics, i els Nous, construïts l'any 1891. Els seus balls són, majoritàriament, adaptacions de melodies populars catalanes.

· Els Nans Nous. S'estrenaren el 1890 per tal que substituïssin els Nans Vells, que es trobaven en molt mal estat, tot i que finalment s'acabaren restaurant. Els Nans Nous són dues parelles, jove l'una i vella l'altra, que ballen als acords d'una melodia composada a finals del segle XIX per en Quimserra.

· Els Plens. Són l'espectacle més gran de La Patum; el seu moment culminant; l'apoteosi de la festa. Documentats des del 1621, deuen el seu nom al fet que van plens de foc. Quan s'apaguen els llums, comença la música i la plaça esdevé un infern que s'omple de foc amb mil fuets cremant alhora. Els Plens evolucionaven únicament al so del Tabal fins a finals del segle XIX, quan en Quimserra va composar la música amb què salten actualment.

· El Tirabol. Representa el punt final de La Patum, el moment en què Berga celebra el fet d'haver repetit el seu miracle anual; la màxima expressió de joia berguedana. Hi ballen els Gegants i les Guites barrejats amb tota la gernació que omple la plaça, al ritme del Tabal i als acords de diferents tonades que es van repetint.

Programa d'actes

Els actes centrals de La Patum tenen lloc durant la setmana del Corpus, de dimecres a diumenge, el dijous és el dia central de la celebració. Abans, però, hi ha dos actes marcadament patumaires que resulten preparatoris de la festa, tot i que ja fa anys que han perdut la transcendència que havien tingut segles enrere per passar a tenir un caràcter més protocol·lari.

Aquests actes previs que anuncien la celebració són la sortida del Tabal i els Quatre Fuets. El primer té lloc el Diumenge de l'Ascensió, quan se celebra un ple extraordinari de l'Ajuntament de Berga per decidir de forma oficial si es farà o no La Patum. Després de la decisió favorable dels representants municipals, els músics interpreten el ball de l'Àliga per tal de fer palesa la seva resolució al poble, i el Tabal surt pels carrers i places de Berga anunciant a tothom que un any més hi haurà Patum. Tal i com comentàvem anteriorment, avui aquest és un acte merament protocol·lari, ja que tothom sap a priori quin serà el resultat final de la votació, però no sempre havia estat així. Antigament, les epidèmies, les guerres, les fams, les caresties i fins i tot el mal estat de les arques municipals havien estat motiu més que suficient per, si calia, deixar de celebrar la festa algun any. Els darrers Corpus sense Patum foren els dels anys 1937 i 1938, en plena Guerra Civil espanyola, i el període més extens documentat sense la celebració de La Patum és de només sis anys, entre el 1714 i el 1720, just acabada la Guerra de Successió. A banda d'aquest, difícilment trobem casos de més de dos anys sense celebrar-se la festa.

El segon dels actes previs és el que els berguedans anomenem els Quatre Fuets, i se celebra el diumenge de la Santíssima Trinitat, diumenge abans de Corpus. Consisteix en dues actuacions de les Maces que tenen per objecte provar els fuets (nom amb què a Berga reben els coets) que s'utilitzaran durant la festa. Aquest també és un acte que manté tota l'essència tradicional per bé que ha perdut la seva transcendència, ja que antigament els fuets s'elaboraven a Berga de forma artesana i calia provar-los per tal de conèixer com funcionaven. Arran de la mort del seu darrer elaborador l'any 1951 se'n va començar a ocupar una empresa pirotècnica i aquesta necessitat de provar-los ja no és tan gran. Malgrat tot, els berguedans aprofiten el dia per omplir l'espai on es fa la prova i començar a flairar les primeres olors de Patum. I és que els Quatre Fuets marquen l'inici de la setmana gran de la ciutat de Berga.

Com ja hem comentat anteriorment, els actes centrals de la celebració tenen lloc de dimecres a diumenge de la setmana del Corpus. El dimecres al migdia es fa una passada pels carrers de la Berga antiga (seguint el mateix recorregut que el Tabaler fa el dia de l'Ascensió) on participen el Tabaler amb el corresponent Tabal i els quatre Gegants per donar el tret de sortida a les festes. El mateix dimecres, a les vuit del vespre, hi ha una altra passada amb el Tabal, les Maces, les Guites i els Gegants Vells. Les comparses evolucionen per diversos carrers i places de la ciutat (sempre dins dels límits del nucli antic) per tal de fer una ballada en honor a les autoritats locals davant dels seus respectius domicilis. El seu trajecte varia com a mínim cada quatre anys en canviar els regidors que formen part del Consistori. Aquesta passada, que segurament és un dels actes més antics de la celebració, finalitza 8 o 9 hores més tard, ben entrada la matinada amb Tirabols a la plaça de Sant Joan, la popular melodia Ella s'ho pensa al carrer Major (que s'interpreta únicament en aquest carrer i sempre de manera ininterrompuda) i a continuació més Tirabols a la plaça de Sant Pere.

Dijous és el dia central de la celebració, amb Patum de lluïment al migdia, més solemne i reposada, i Patum completa a 2/4 de 10 de la nit, més moguda i participativa. A la Patum de lluïment, cadascuna de les comparses que integren la festa, amb l'excepció dels Plens, fan una única actuació, que a Berga es coneixen com a "salts". A la Patum completa hi participen els mateixos entremesos que al matí, però en comptes de fer-hi només una actuació en fan quatre. Després de la segona i la quarta actuació tenen lloc els Plens. Al final, tant al matí com a la nit, torna a haver-hi Tirabols.

El divendres de Corpus és el dia de la Patum infantil, que compta amb les mateixes actuacions que es fan a La Patum. A les dotze, hi ha Patum de lluïment, i a les cinc de la tarda Patum completa. Aquesta és una Patum feta a escala dels més petits, protagonitzada per nens i nenes d'entre 3 i 12 o 13 anys, però que compta amb els mateixos elements que La Patum.

El dissabte al vespre es fa una passada com la de dimecres, però variant-ne el recorregut, ja que les actuacions de les comparses es fan a les places del nucli antic i davant el domicili dels Administradors d'aquell any. El seu itinerari varia anualment perquè cada any els Administradors són quatre parelles diferents, escollides entre les que s'han casat d'ençà de la darrera Patum. Antigament, els Administradors s'ocupaven de finançar

una part de les festes realitzades durant l'Octava de Corpus; actualment la seva figura presenta un caràcter més simbòlic.

El diumenge, dia que posa punt i final a La Patum, es repeteixen els mateixos actes que el dijous.

Obra Mestra del Patrimoni Oral i Immaterial de la Humanitat

El 25 de novembre de 2005, un jurat internacional reunit a la seu de la Unesco a París feia publica la llista de formes d'expressió cultural que esdevenien Obres Mestres del Patrimoni Oral i Immaterial de la Humanitat. Entre les 43 escollides hi figurava La Patum de Berga. En el dossier presentat davant la Unesco es va incidir en aquells elements clau per justificar que La Patum mereixia ser reconeguda com a Patrimoni de la Humanitat. Entre aquests, es van remarcar els següents:

· *Unicitat:* La Patum és l'única celebració derivada de les antigues representacions que participaven a les Bullícies del Santíssim Sagrament nascudes a redós de les processons del Corpus medieval que s'ha conservat arreu del món, la qual cosa la converteix en única i original.

· *Antiguitat de la festa i els seus elements:* L'origen de La Patum cal situar-lo segurament al darrer quart del segle XIV, per bé que les primeres referències conservades sobre la representació i els seus entremesos es remunten als anys 1454 i 1472. També es va remarcar l'antiguitat dels elements que formen La Patum en el sentit que totes les comparses que hi participen són originals (no se n'han fet còpies ni rèpliques) i llargament centenàries, la qual cosa comporta que els berguedans de primers del segle XXI fem servir els mateixos elements que utilitzaven els nostres avantpassats. Entre aquestes comparses es van destacat el cap de la Guita Grossa -documentat des del 1621- i l'Àliga -construïda segurament l'any 1756, la qual cosa la convertiria en la més antiga de Catalunya.

· *Continuïtat de la tradició:* La Patum mostra una continuïtat extraordinària en la tradició, de manera que diversos dels actes que conformen la festa es mantenen, pràcticament invariables, fa segles i segles. Això ha ocasionat el manteniment d'antigues tradicions en un marc de renovació constant que adapta la festa a les exigències actuals, i la modernitzaalhora que manté l'essència de la qual fou dotada en els seus orígens. Així mateix, els material emprats per a l'arranjament de la comparseria són els tradicionals i no s'ha optat per materials moderns. Un altre element remarcable és el procés de vestir els Plens, un acurat i complicat procediment mantingut inalterable a través dels segles i que encara avui, malgrat les dificultats que comporta (fàcilment resolubles amb les tècniques modernes) segueix duent-se a terme de la mateixa manera.

· *Elements únics i singulars:* Entre els elements que singularitzen La Patum se'n van destacar cinc per la seva transcendència i originalitat.

1. El marc natural: La Patum ha mantingut el seu marc natural a través dels segles. La plaça Sant Pere i els carrers del casc antic són un escenari fet a mida per a la representació, de manera que, sense aquest ambient únic, La Patum no fora la mateixa. Així les coses, existeix una trilogia essencial per a la festa: Corpus-Berga-Patum. És a dir, que La Patum només es fa per Corpus i a l'interior del casc antic de Berga, de tal manera que ni la totalitat de la celebració en el seu conjunt ni cap de les seves comparses de forma particular actuen fora d'aquestes dates i d'aquest espai.

2. El factor humà de la participació: La Patum és una festa participativa on el públic deixa de ser un simple espectador per esdevenir partícip actiu en la celebració. La gent "fa" Patum sense necessitat de dur cap comparsa. Sense aquesta participació activa, La Patum no seria la mateixa. Per això, La Patum és una festa que s'ha de veure i s'ha de viure; perquè La Patum acaba essent una vivència per a tots els que hi participen.

3. La Guita: La Mulassa berguedana destaca perquè, a diferència de la resta de Mulasses catalanes, ha mantingut la forma original d'aquest antic entremès: cos de mula, coll de girafa i un cap més o menys feréstec. El fet que cap altra Mulassa sigui com la de Berga converteix aquesta en un element únic dins el bestiari festiu català i en l'única Mulassa que va aconseguir sobreviure a les prohibicions del segle XVIII que afectaren aquest tipus d'entremesos.

4. Els Plens: Són una comparsa genuïnament berguedana que no es troba en cap més població catalana. Malgrat que moltes poblacions gaudeixen de Diables, enlloc més presenten la forma, els atributs, el tipus de fuet i les reminiscències vegetals de Berga. Els Plens destaquen per haver mantingut vives a través dels segles reminiscències de cultes pagans de caràcter agrari i per haver esdevingut el major espectacle de La Patum.

5. El Tirabol: El punt final de La Patum, quan Berga festeja el fet d'haver repetit el seu miracle anual, destaca per tractar-se d'un moment de comunió ritual que s'ha celebrat durant centúries i que actualment encara continua celebrant-se cada any.

· *La concepció festiva mantinguda al llarg dels segles:* Moltes antigues consuetuds de La Patum s'han mantingut vives des de l'Edat Mitjana fins avui, fins i tot després de perdre la vigència històrica que les va gestar. Entre els elements que han mantingut aquesta primitiva concepció destaquen alguns dels ja esmentats com el ple de l'Ascensió, els Quatre Fuets i els salts de Patum pels regidors.

Salvaguarda i protecció

· Perills de La Patum. Resulta evident que tota forma immaterial de manifestació cultural està exposada especialment als canvis que es produeixen al seu entorn físic, ideològic i cultural, ja que depèn de la voluntat dels éssers humans i es tracta d'una obra intangible i subjecta a variacions. En el cas de La Patum de Berga, més que parlar dels riscos i perills que poden fer témer per la seva desaparició total, és precís fer referència a determinades amenaces que poden comportar una sèrie de transformacions, distorsions i desvaloracions en virtut de processos de canvi ràpid i d'aculturació.

a) Escenaris d'actuació tradicionals: Durant el segle XX, la ciutat de Berga va passar de ser una ciutat dedicada als sectors primari i secundari (sobretot a aquest últim) a tenir una població dedicada, de manera casi exclusiva, al sector serveis. Els seus habitants es multiplicaren per tres durant el segle, el seu nucli urbà va créixer de forma espectacular i rep un flux migratori important des d'inicis del segle XXI. Malgrat tot, La Patum continua mantenint els seus escenaris d'actuació tradicionals, a pesar de la constant demanda per part d'alguns habitants dels barris perifèrics que la festa també hi arribi i que es descentralitzi de les zones del nucli antic, la qual cosa desvirtuaria de forma considerablement important la festa.

b) Materials i tècniques constructives tradicionals: Els nous materials constructius, les tècniques modernes i els avenços en el món de la plàstica, representen un altre risc important, encara que no real a Berga, ja que suposaria una amenaça per a l'autenticitat de la tradició. Algunes poblacions han sucumbit davant els enganyosos avantatges que ofereixen els avenços tècnics i materials, i han substituït les seves comparses, les quals han actuat sempre, per rèpliques construïdes amb materials menys pesats i no tenen l'artisticitat de les antigues. Aquesta situació, com hem dit, no es produeix a Berga. En primer lloc, perquè totes les comparses que actuen són centenàries i cal mantenir-les, ja que són aquestes les quals han escrit la veritable història de La Patum. En segon lloc, perquè tot i que són peces pesades (alguna sobrepassa els 100 quilos de pes), això els proporciona una solemnitat en els seus moviments que, en el cas de ser rebaixades de pes, perdrien. Finalment, perquè una part important dels portadors de l'experiència, tots aquells que les traginen i la major part del poble que participa en la festa, demostra cap a les comparses un seguit de sentiments, que fins a cert punt podríem qualificar de romàntics. Sentiments de respecte, adoració, devoció i veneració, uns sentiments que es perdrien en cas que es produís aquesta substitució.

c) Dates i llocs de representació: La demanda turística i la temptació de projectar la festa en l'àmbit nacional i internacional, a través de representacions fora de la ciutat de Berga, o en dates que no tenen res a veure amb el Corpus, de la celebració completa o de part dels seus integrants representa un dels majors riscos per a

la festa. Convertiria la Patum en un espectacle mediàtico-turístic sense el sentiment i la forta tradició que la impregnen. Ja no seria La Patum de Berga, sinó una simple paròdia imitativa del que és una mostra única, secular i original.

d) El turisme: Berga és una ciutat de 17.000 habitants que durant els dies que dura la Patum rep uns 100.000 visitants. El principal perill resideix en el fet que la massiva participació de turistes en un àmbit incapaç d'acollir-los pugui desvirtuar la celebració i els balls i comparses que la integren.

Accions de salvaguarda

a) El Patronat Municipal de la Patum: L'any 2001 es va crear aquest organisme amb la finalitat d'administrar, conservar i coordinar el desenvolupament de la festa, totes les activitats derivades i relacionades estrictament amb les seves comparses, les seves actuacions i les dels seus integrants; vetllar per la bona utilització del nom i la imatge de la celebració, així com tot allò relacionat amb la seva imatge corporativa, publicitària i de difusió i tot allò que, de forma general o específica, inclogui el nom Patum.

b) El Centre d'Interpretació de la Patum: Aquest projecte presenta una doble vessant, la d'adequar uns espais prou amplis i adequats per garantir un bon desenvolupament de la celebració i alhora ha d'oferir al visitant un coneixement a fons d'aquesta festa a partir dels objectes, imatges i documents que es puguin exposar i des de l'arxiu-biblioteca on estudiosos i visitants en general s'han de poder documentar.

c) La Patum infantil: Aquest versió a escala de La Patum que se celebra anualment el divendres de la setmana de Corpus és la màxima garantia de supervivència, ja que en ella els nens i nenes de Berga aprenen a fer Patum, de manera que la Patum infantil s'ha convertit en una autèntica escola de patumaires.

d) La Llei de La Patum: El 2012 s'han iniciat els tràmits perquè La Patum es doti d'una llei pròpia amb la finalitat que garanteixi la preservació de la celebració. Aquesta Llei, inspirada en la qual ja existeix per al Misteri d'Elx, l'altra forma d'expressió cultural de l'estat espanyol reconeguda per la UNESCO com a Obra Mestra del Patrimoni Oral i Immaterial de la Humanitat, s'ha de basar en la protecció de la festa, en la garantia del seu finançament, la millora de la promoció i el foment de la investigació i la salvaguarda del patrimoni.

Corpus de Sitges

Eduard Tomas

La presentació pretén aportar una visió de l'estat actual de la celebració del Corpus de Sitges i tots els elements que el conformen, revisar els inicis de la festa i la seva trajectòria en els anys i finalment definir les línies d'evolució i objectius que volem que segueixi la festa.

D'aquesta manera i donada la tradició en la realització de les catifes (més de 70 anys de forma ininterrompuda) que hi ha a Sitges, la visió dels problemes i solucions en el temps que ha sofert es podrà utilitzar aquest coneixement en poblacions com Cervera que darrerament han recuperat la tradició de les catifes florals per Corpus.

Actualitat de la Festa

A l'actualitat la festa del Corpus a Sitges la conformen 4 elements:

- L'Exposició Nacional de Clavells que enguany celebrava la seva 73a edició i on els participants exposen més de 2000 cossis amb clavells que cultiven durant l'any.
- 54è Concurs d'Ornamentació Floral de Balcons i Façanes: element que destaca i promociona la decoració dels balcons i les façanes de les cases sitgetanes.
- 22a Mostra de Bonsais.
- Mostra de Catifes Florals: el nucli principal de la festa. Ddurant el cap de setmana de Corpus es realitzen un total de 27 trams de catifes amb la utilització de gairebé 200.000 clavells per cobrir de flors tot el recorregut de la Processó.

Fa 4 anys l'Ajuntament de Sitges i la regidoria de Sitges recuperen l'organització de la festa i des del 2010 es crea una Comissió de Corpus formada per persones vinculades a la festa per organitzar-la.

Gràcies a la trajectòria del Corpus a Sitges, el poble rep moltíssims visitants per aquestes dates de manera que la confecció de les catifes es veu afectada i depenent dels trams de catifa aquesta es confecciona durant la nit del dissabte o el matí del diumenge.

D'on venim: Anys 40 fins l'actualitat

Les catifes de flors a Sitges estan documentades des del segle XIX i es mantenen a principis del segle XX fins a la Guerra Civil. Posteriorment als inicis dels anys 40 es tornen a recuperar seguint amb la seva realització de manera individual.

La festa va agafant rellevància i a principis dels anys 50 el veïnatge dels trams de carrers es comença a unir per realitzar les catifes de forma col·lectiva.

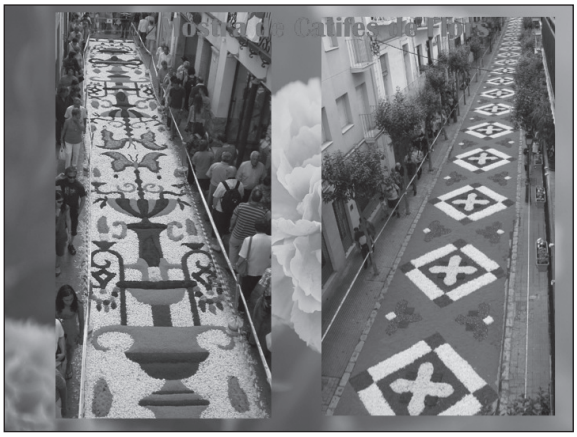

L'any 1952 l'entitat de Foment de Turisme de Sitges inicia la coordinació de la festa i diferència els trams per tamany: col·lectives i individuals per al Concurs de Catifes de Flors que es realitza.

La festa segueix creixent i agafant notorietat i arriba als moments de màxima esplendor als anys 60 en què es realitzen moltíssims trams de carrers de manera completa i la Processó realitza un recorregut molt més llarg que l'actual. En aquest moment el veïnatge confecciona una part molt important de les catifes amb les flors que van a recollir ells mateixos a la muntanya i la

resta amb clavells comprats mitjançant Foment de Turisme.

A partir dels anys 70 (mitjans-final) la festa comença a perdre força de manera gradual a causa de diferents problemes:

- La Processó va reduint el seu recorregut de manera que els trams pels quals ja no passa es deixen de realitzar en la seva majoria.

- A partir dels anys 80, el dijous de Corpus deixa de ser festiu i la festa passa a celebrar-se en cap de setmana, fet que en una població turística com Sitges i en les dates de celebració del Corpus fa que s'incrementi la dificultat de realització de les catifes.

- Els trams es troben amb més dificultats per poder anar a "fer flor" a la muntanya.

- Els trams de veïns han anat envellint i no s'ha produït el relleu generacional que requerien.

- El concurs i el concepte de veïns/entitats limiten la participació a la festa.

Cap a on anem: comissió del Corpus i objectius de la Festa

Tot i les problemàtiques esmentades, la festa del Corpus s'ha mantingut inalterable a Sitges gràcies a la consideració i estima que té entre els sitgetans com una de les festes més tradicionals del poble. Els darrers anys la festa ha aconseguit recuperar-se amb força mostrant diversos indicis que el poble de Sitges vol tornar a tenir una festa del Corpus viva i on el relleu generacional i la implicació de la gent jove torna a ser cada dia més important.

Amb la creació de la Comissió del Corpus, a partir del 2010, la festa del Corpus es veu organitzada de manera molt més funcional, es divideix els 4 elements que la conformen i les persones que els coordinen. D'aquesta manera la Comissió dóna una forta empenta a la festa recuperant la notorietat que sempre havia tingut i "trenca" amb limitacions i tendències que s'havien agafat amb el pas dels anys.

Algunes de les mesures realitzades per la Comissió són:

- Implicació de totes les catifes en el procés de la seva creació de manera que tots els trams puguin ésser autosuficients i puguin realitzar totes les tasques que implica la catifa: disseny, comptar la flor,...

- Millorar des del punt de vista logístic i d'infraestructura tot el que envolta la realització de les catifes.

- S'allarguen els trams de catifes i es cobreix gairebé tot el recorregut de la Processó.

- S'incideix en el fet diferencial de "Catifa Sitgetana" per mantenir les tradicions i maneres específiques en què es confeccionaven les catifes a Sitges.

- Es tanca l'etapa del Concurs de Catifes i passa a ésser una Mostra de Catifes. S'elimina el punt "competitiu" i es focalitza l'esforç en la tradició i estima vers la festa.

- S'incorporen nous elements: moixiganga, xerrades,...

- Es dóna visió de la festa a la xarxa amb la creació d'un Blog, i presència a les xarxes socials: Facebook i Twitter.

L'àliga de Cervera

Seny Major

"el més important dels entremesos a peu"

"l'àliga representa tota la ciutat, per aquesta raó hi ha una forta vinculació de les àligues al poder municipal".

"el major acte a un hoste era enviar l'àliga a ballar al seu davant, amb què s'interpretava que la ciutat li oferia la més noble hospitalitat".

"és l'únic entremès que pot ballar al interior de l'església".

EL COMPONENT DEL BESTIARI FESTIU CATALÀ AMB UNA PERSONALITAT MÉS DIFERENCIADA

Projecte de Recuperació de l'Àliga de Cervera

Vitralls de la rosassa de la porta lateral de l'Església de Santa Maria.
Autor: Nicolau de Maraya Any:1416

Referents històrics

Llibre àliga de Cervera

Autor: Jordi Soldevila i Roig

Cap de l'Àliga

Conservada al Museu Comarcal de Cervera

Àligues als Països Catalans

Població	1ª cita documental	Festes habituals	2ª cita documental
Agramunt	1862	Corpus	2011
Barcelona	1399	Corpus	1807
Berga	1756	Corpus	2011
Bisbal d'Empordà	17??	-	-
Cardona	16??	-	-
Cervera	1423	Corpus	1894(?)
Felanitx	1671	Processó	-
Girona	1513	Corpus	2011
Lleida	1556	Corpus	-
Manresa	1593	Corpus	-
Mataró	1598	Corpus	1641 (2011)
Montblanc	1598	Corpus	1641 (2011)
Morella	1673 (?)	Sexenni	2011

Població	1ª cita documental	Festes habituals	2ª cita documental
Olot	1601	Corpus	2011
Palma de Mallorca	1614	Acció de gràcies	1662
Pollença	1614	Corpus	2011
Reus	1627	Corpus	2011
Sitges	1945	Festa Major	2011
Solsona	1676	-	2011
Tarragona	1531	Corpus	(1851) 2011
Tàrrega	1610 (?)	Corpus	2011
Tortosa	1556	Corpus	2011
València	1404	Corpus	-
Valls	-	-	-
Vilafranca del Penedés	1600	Corpus	2011

Segons l'*ordinació* de 1423, l'àliga es troba agrupada dins la secció d'entremesos que encapçala la processó del Corpus.

Vagen los diables primers e lo Lucifer. Vagen los trompadors e la tamor
Vage la senyera de la vila la qual portara el prebere mossen Borrell ab un caball ben aparellat
Vage lo ball de les spases
Vage en apres lo joch o entremes de la confraria del Sant Sprit fa los lauradors la caterva Jeremies profeta e lo drach
*Vage en apres lo joch o entremes de la confraria de sent Joha, **laguila** e sent joha.*
Vage en apres lo entremes de sent lorenz e sa confraria
Vagen los jochs de la confraria de sent ffrancesch e de la trinitat
Vagen los jochs quel convent de sent ffrancesch fa
Vagen en apres los jochs del convent de sent anthoni
Vagen los jochs dels agostins
Vagen les jochs que la confraria de sancta maria fa

Miró, R., La processó del Corpus..., (1998), pàg. 69.

Miró assenyala tres criteris a l'hora d'ordenar la processó i de dictaminar com s'estructuraria: per costum, per antiguitat i per prestigi.

La seqüència que precedirà i seguirà l'àliga i que s'anirà repetint des d'inicis delsegle XVI fins a principis de 1700 serà la següent:

(...)

Apres vage la Veracreu
Apres vage la aguila de la confraria de sant Johan
Apres vagen los sonadors dels instruments de corda
Apres vagen diaques y sots diaques y los angels qui toquen les squelles

(...)

AHCC, Secció Cultura, Capsa Ordinacions de la processó de Corpus (1423-1530), *Ordinacions e crida fetes per la fira de la vila de Cervera en lo any Mil D y XIIII*, sig. top. 2815, pàg. 3, c. 6 (1514).

L'Àliga, despareix de la secció dels entemesos i s'introdueix dins la secció de la Processó, just darrera la Vera Creu.

Descripció que en fa un cronista sobre l'Àliga en el moment d'entrar el rei Felip Iv a la Ciutat de Cervera, l'any 1701.

(…) para desprender la Aquila grande, y resplandeciente, que emprendiendo en lugar de buelos, compases, echó los pies al ayre, y dexò las alas como inmobles

ACSG, Relación verdadera del obsequioso recibimiento, que con publicas demostraciones de alegria, hizo, y executó la Ral Villa de Cervera por la feliz llegada de la S.C Y R. Magestad Felipe Quarto de Aragon, Barcelona (1701), Sig, G924 R. 3847 XVIII

Es troba documentada la renovació de l'aliga del 1734 i 1736, així com també, els costos per fer-ne una de nova l'any 1737.

És l'últim referent on és té constància de la construcció de l'Àliga.

- El 1734 es compra unes caragoles per les ales de la aguila al manyà Pere Alzina.
- El 1736 es compren ingrdiens per netejar la Aguila , que assenyala el seu deteriorament.
- El 1737 es decideix fer-ne una de nova, enviaren un mestre i un fadrí a Barcelona on feren les següents accions:

(…) per 16 pells daurades de or fi a 4ll 10s quiscuna juntes que servi per cobrir la aguila- 84 lliures

(…) Una caixa per portar les pells de Bna – 16 sous

(…) Mitja pell se gasta mes daurada de or fi per la Aguila costa 2ll 10s (…) per los pots de cola per lo Cap dela Aguila 18s y per posts 6s

(…) It em a Barna per fer y daurar la Corona de la Aguila – 28ll

ACSG, Secció de Gremis i Confraries, Sèrie de Sant Joan i Sant Eloi, Llibre de comtes vell (1719-1760), capsa 1; págs. 90-91, cc. 180-182 (1737).

Del Corpus del segle XIX tenim un relat de Josep Gené Congost on relata l'ordre de la processó cerverina.

- L'estructura de la processó segueix el següent ordre segons descriu l'autor:

Gegants, trampes(timbals), ballet de bastons, moros i cristians, ball esfereïdor del diable, àliga gentil, bèstia esgarrifosa, cagrossos (obren la processó litúrgica)senyeres parroquials i creu de Sant Nicolau, gremis i confraries amb banderes i andes, tabernacles (en compta vint-i-quatre), clerecia, Nostramo sota ric tàlem portat pels representants cabdals dels tres braços ciutadans, tanca l'ajuntament.

ACSG, "En la diada de Corpus, Davant Nostramo", [sobrescrit el Corpus a Cervera] a Catalunya Social, [sobrescrit, 18 de juny de 1927], Col·lecció Faust Dalmases i Massot, Corpus Christi (s. XVI.XIX) sig. Top. C-04.

- ✓ *Durant el període del s. XIX a Cervera en rebudes reials i altres celebracions trobem altres balls com són el ball de pastorets, de cintes, de vells, dels arcs, moxiganga, de dames.*

Escrit del Joan Amades sobre els elements que hi ha a Cervera on fa referència que l'àliga es cremà juntament amb els gegants el 1894. ??????

Cervera. – Aquesta ciutat n'havia tinguts quatre parelles: tres de l'església parroquial i una de la de Sant Agustí. Els de la parroquial eren negres; els de Sant Agustí tenien la particularitat d'obrir i tancar boca i ulls, mitjançant un cordill, que estirava el geganter. Aquesta església els llogava a les poblacions veïnes; per això gaudien de gran popularitat per la rodalia. En un incendi produït l'any 1894 al magatzem on eren guardats els personatges, junt amb uns Nans i una Àguila, foren destruïts en llur major part i no restà aprofitable sinó un dels Gegants negres, el qual encara subsisteix. En ocasió d'unes grans festes celebrades l'any 1901, fou comprada una nova parella de Gegants; vingueren de

(1) Carles Pericas Elias, de Cardedeu, 1934.
(2) Concurs dels Gegants: «En Patufet», vol. XXV, pàg. 70.
(3) Crida de les festes..., de l'any 1926.

84

Barcelona junt amb una comparsa de Nans. El Gegant vesteix de rei medieval, i la Geganta, a l'ús del dia (pl. XXVI). Els fa companyia el vell Gegant negre, que va escapar-se de la crema [3].

Amades,J., *Gegants, nans i altres entremesos*, Impremta la Noetipia. Barcelona (1934); pàg. 84.

Aparició del nom Aligueta el 1901, durant la inauguració de la col·locació del gas acetilè a la ciutat.

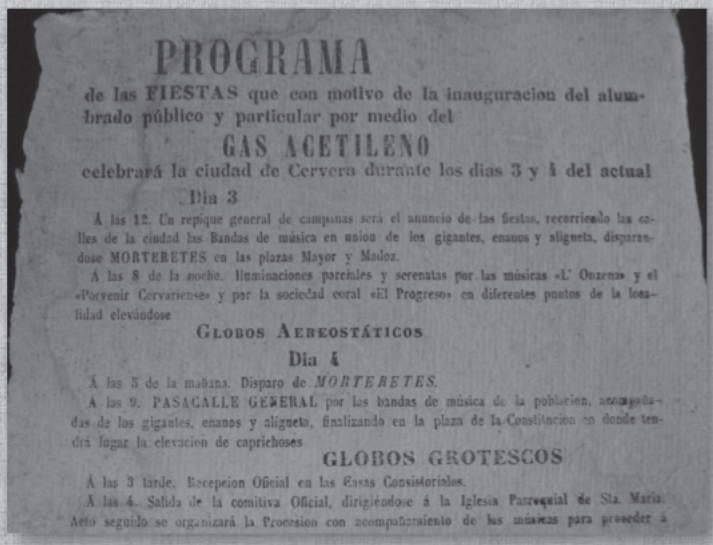

PROGRAMA

de las FIESTAS que con motivo de la inauguracion del alumbrado público y particular por medio del

GAS ACETILENO

celebrará la ciudad de Cervera durante los dias 3 y 4 del actual

Dia 3

Á las 12. Un repique general de campanas será el anuncio de las fiestas, recorriendo las calles de la ciudad las Bandas de música en union de los gigantes, enanos y aligueta, disparandose MORTERETES en las plazas Mayor y Madoz.

Á las 8 de la noche. Iluminaciones parciales y serenatas por las músicas «L' Onzena» y el «Porvenir Cervariense» y por la sociedad coral «El Progreso» en diferentes puntos de la localidad elevándose

GLOBOS AEREOSTÁTICOS

Dia 4

Á las 5 de la mañana. Disparo de *MORTERETES.*

Á las 9. PASACALLE GENERAL por las bandas de música de la poblacion, acompañadas de los gigantes, enanos y aligueta, finalizando en la plaza de la Constitucion en donde tendrá lugar la elevacion de caprichosos

GLOBOS GROTESCOS

Á las 3 tarde. Recepcion Oficial en las Casas Consistoriales.

Á las 4. Salida de la comitiva Oficial, dirigiéndose á la Iglesia Parroquial de Sta. María. Acto seguido se organizará la Procesion con acompañamiento de las músicas para proceder á

Programa de la Festa Major del Santíssim Misteri del 1901.

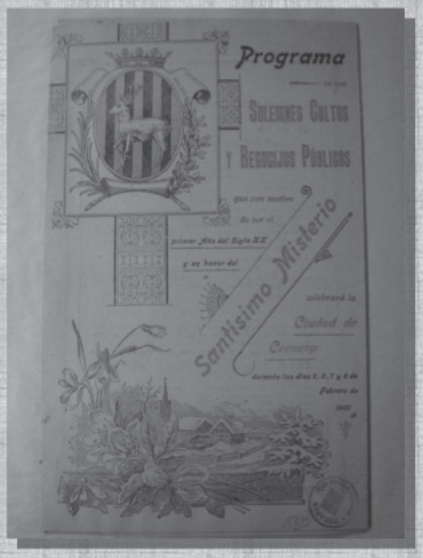

Programa

Solemnes Cultos

y Regocijos Públicos

que con motivo de ser el primer Año del Siglo XX y en honor del

Santísimo Misterio

celebrará la

Ciudad de

Cervera

durante los días 3, 4, 5 y 6 de Febrero de 1901

Dia 5

A las 12 del mediodía.

Repique general de campanas y

Anuncio de las Fiestas

por la banda El Porvenir Cervariense que en unión de los

Gigantes, Enanós, Aligueta y Danzas del País

recorrerá las principales calles de la Ciudad al disparo de una

Gran Tronada

A las 3 tarde

Limosna á los Pobres

Programa de la Festa Major de Sant Crist de 1901

Programa
de las Fiestas
QUE EN HONOR AL
Sto. Cristo
se celebrarán en la
Ciudad de Cervera
durante los días
21, 22, 23 y 24 del corriente

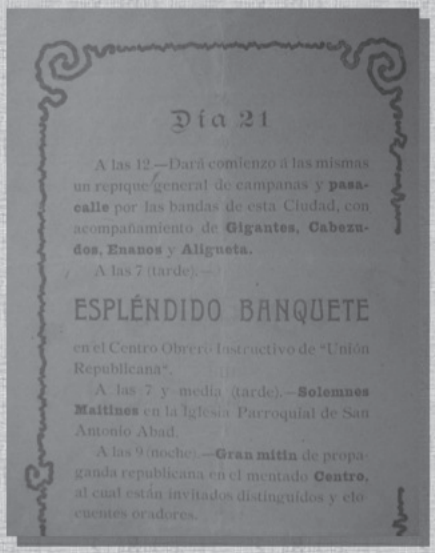
Día 21

A las 12.—Dará comienzo á las mismas un reprique general de campanas y **pasacalle** por las bandas de esta Ciudad, con acompañamiento de **Gigantes, Cabezudos, Enanos** y **Aligueta.**

A las 7 (tarde).—

ESPLÉNDIDO BANQUETE

en el Centro Obrero Instructivo de "Unión Republicana".

A las 7 y media (tarde).—**Solemnes Maitines** en la Iglesia Parroquial de San Antonio Abad.

A las 9 (noche).—**Gran mitin** de propaganda republicana en el mentado **Centro,** al cual están invitados distinguidos y elocuentes oradores.

Programa de la Festa Major de Sant Crist de 1907

Programa
DE LA
FESTA MAJOR
DE
CERVERA
FESTIVITAT DEL
SANT CRISTO
QUE TINDRÁ
LLOCH DURANT LOS DIES
21, 22, 23 y 24
DE SETEMBRE DE 1907.

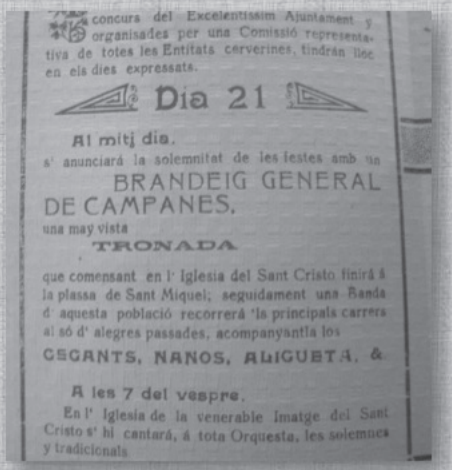
concurs del Excelentissim Ajuntament y organisades per una Comissió representativa de totes les Entitats cerverines, tindrán lloc en els dies expressats.

Dia 21

Al mitj dia.

s' anunciará la solemnitat de les festes amb un

BRANDEIG GENERAL DE CAMPANES.

una may vista

TRONADA

que comensant en l' Iglesia del Sant Cristo finirá á la plassa de Sant Miquel; seguidament una Banda d' aquesta población recorrerá 'la principals carrera al só d' alegres passades, acompanyántla los

GEGANTS, NANOS, ALIGUETA, &

A les 7 del vespre.

En l' Iglesia de la venerable imatge del Sant Cristo s' hi cantará, á tota Orquesta, les solemnes y tradicionals

Programa de la Festa Major de Sant Crist de 1908

PROGRAMA
DE LA
FIESTA MAYOR
de CERVERA
en honor del Sto. Cristo
durante los días
26, 27, 28, Y 29
SEPTIEMBRE DE 1908.

EN DÍA 26
AL MEDIO DÍA
REPIQUE general de campanas y disparo de sorprendentes TRONADAS en las plazas Mayor, Sta. Ana y S. Miguel.
Acto seguido una nutrida banda de música acompañada de los tradicionales
GIGANTES, ENANOS Y ALIGUETA
recorrerán las principales calles de la ciudad en anuncio de la fiesta.
A LAS 6 DE LA TARDE
Inauguración del alumbrado público por la
ELECTRICIDAD

Durant les festes per l'estada a Cervera de Maria Cristina i Isabel II el 1840 tenim constància d'uns pagarès en un llibre de comptes que es paga 20 rals per portar l'Aligueta.

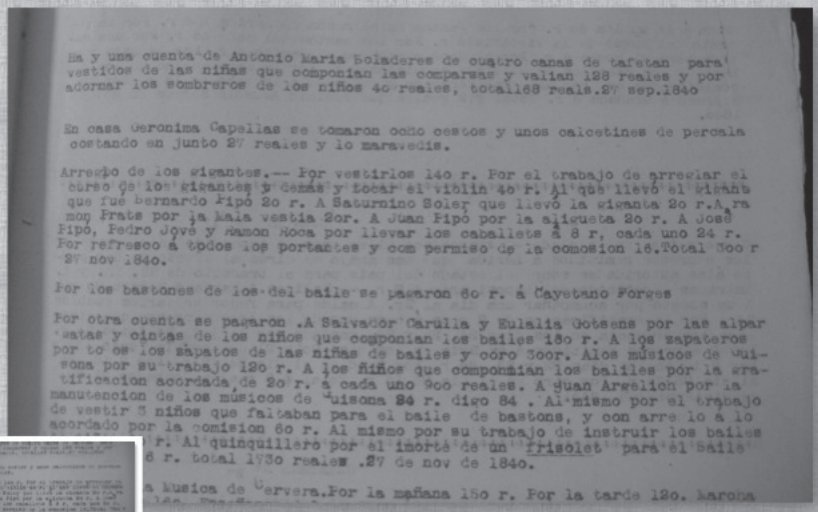
Ha y una cuenta de Antonio Maria Boladeres de cuatro canas de tafetan para vestidos de las niñas que componian las comparsas y valian 128 reales y por adornar los sombreros de los niños 40 reales, total168 reals.27 sep.1840

En casa Geronima Capellas se tomaron ocho cestos y unos calcetines de percala costando en junto 27 reales y lo maravedis.

Arreglo de los gigantes.— Por vestirlos 140 r. Por el trabajo de arreglar el curso de los gigantes y demás y tocar el violin 40 r. Al que llevó el gigante que fue Bernardo Pipó 20 r. A Saturnino Soler que llevó la giganta 20 r. A Ramon Prats por la mala vestia 20r. A Juan Pipó por la aligueta 20 r. A José Pipó, Pedro Jové y Ramon Roca por llevar los caballets á 8 r, cada uno 24 r. Por refresco á todos los portantes y com permiso de la comosion 16. Total 300 r 27 nov 1840.

Por los bastones de los del baile se pagaron 60 r. á Cayetano Forges

Por otra cuenta se pagaron .A Salvador Carulla y Eulalia Gotsens por las alpargatas y cintas de los niños que componian los bailes 180 r. A los zapateros por todos los zapatos de las niñas de bailes y coro 300r. Alos músicos de Guisona por su trabajo 120 r. A los niños que componian los bailes por la gratificacion acordada, de 20 r. á cada uno 900 reales. A Juan Arselich por la manutencion de los músicos de Guisona 84 r. digo 84 . Al mismo por el trabajo de vestir 5 niños que faltaban para el baile de bastons, y con arreglo á lo acordado por la comision 60 r. Al mismo por su trabajo de instruir los bailes r. Al quinquillero por el importe de un frisolet para el baile 6 r. total 1730 reales .27 de nov de 1840.

a musica de Cervera.Por la mañana 150 r. Por la tarde 120. Karona

Estancia. Poesies i comptes de la seva estada a Cervera. Maria Cristina i Isabel II, 1840.

Es pot considerar que a Cervera s'utilitzi indistintament per al mateix element el nom d'aligueta i àliga.

L'any 1846, durant la celebració del casament d'Isabel II, Manuel de Pedrolo enlloc d'utilitzar el mot aligueta, fa servir Àliga quan defineix els diferents elements que surten a la processó.

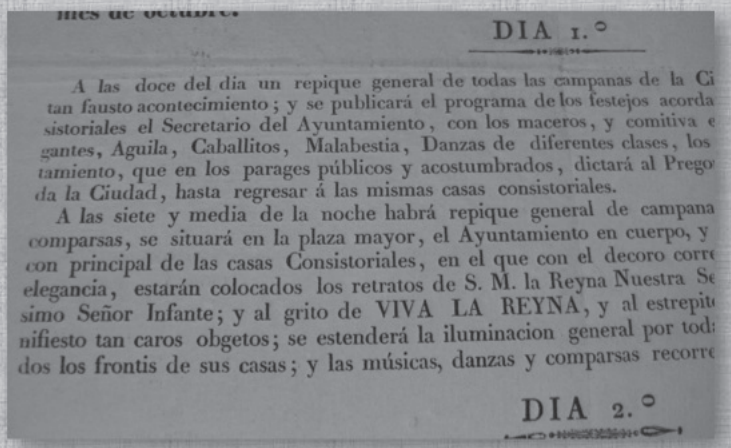

mes de octubre.

DIA 1.°

A las doce del dia un repique general de todas las campanas de la Ci
tan fausto acontecimiento; y se publicará el programa de los festejos acorda
sistoriales el Secretario del Ayuntamiento, con los maceros, y comitiva e
gantes, Aguila, Caballitos, Malabestia, Danzas de diferentes clases, los
tamiento, que en los parages públicos y acostumbrados, dictará al Prego
da la Ciudad, hasta regresar á las mismas casas consistoriales.

A las siete y media de la noche habrá repique general de campana
comparsas, se situará en la plaza mayor, el Ayuntamiento en cuerpo, y
con principal de las casas Consistoriales, en el que con el decoro corre
elegancia, estarán colocados los retratos de S. M. la Reyna Nuestra Se
simo Señor Infante; y al grito de VIVA LA REYNA, y al estrepit
nifiesto tan caros obgetos; se estenderá la iluminacion general por tod
dos los frontis de sus casas; y las músicas, danzas y comparsas recorre

DIA 2.°

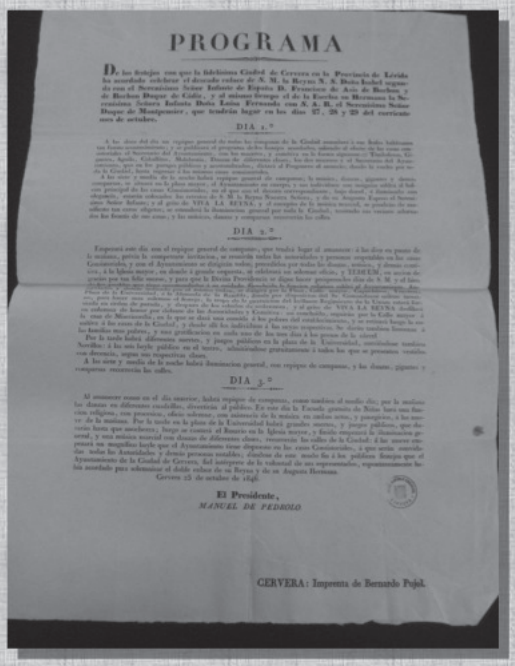

PROGRAMA

D. los festejos con que la fidelísima Ciudad de Cervera en la Provincia de Lérida ha acordado celebrar el deseado enlace de S. M. la Reyna N. S. Doña Isabel segunda con el Serenísimo Señor Infante de España D. Francisco de Asis de Borbon, y de Borbon Duque de Cádiz, y el mismo Duque el de la Escelsa su Hermana la Serenísima Señora Infanta Doña Luisa Fernanda con S. A. R. el Serenísimo Señor Duque de Montpensier, que tendrán lugar en los dias 27, 28 y 29 del corriente mes de octubre.

DIA 1.°

A las doce del dia un repique general de todas las campanas de la Ciudad anunciará á sus fieles habitantes tan fausto acontecimiento, y se publicará el programa de los festejos acordados, saliendo al efecto de las casas consistoriales el Secretario del Ayuntamiento, con los maceros, y comitiva en la forma siguiente: Aguila, Caballitos, Malabestia, Danzas de diferentes clases, los dos tamborines y el Secretario del Ayuntamiento, que en los parages públicos y acostumbrados, dictará el Programa al sonido, desde la vuelta por toda la Ciudad, hasta regresar á las mismas casas consistoriales.

A las siete y media de la noche habrá repique general de campanas, la música, danzas, gigantes y demas comparsas se situarán en la plaza mayor, el Ayuntamiento en cuerpo, y sus individuos con insignias salirán al balcon principal de las casas Consistoriales, en el que con el decoro correspondiente, bajo dosel, y distinguido con ricos tapices, estarán colocados los retratos de S. M. la Reyna Nuestra Señora, y de su Augusto Esposo el Serenísimo Señor Infante; y al grito de VIVA LA REYNA, y al compás de la marcha nacional, se pondrán de manifiesto tan caros objetos, se estenderá la iluminacion general por toda la Ciudad, tocando sus varias armonías los frontis de sus casas, y las músicas, danzas y comparsas recorrerán las calles.

DIA 2.°

Empezará este dia con el repique general de campanas, que tendrá lugar al amanecer: á las diez en punto de la mañana, previa la compañía territorial, se reunirá todas las autoridades y personas acreditadas en las casas Consistoriales, y con el Ayuntamiento se dirigirán solos, precedidos por todos los dianas, músicas, y demas comparsas, á la Iglesia mayor, en donde á grande orquesta, se celebrará un solemne oficio, y TEDEUM, en acción de gracias por tan feliz enlace, y para que la Divina Providencia se digne hacer propicios dias de S. M. y el Serenísimo Señor Infante, y el mismo Duque de Montpensier, que tendrá lugar el dia 29 del corriente mes, en cuyo dia se dirigirán todas las autoridades y en ocasion diferente, la Iglesia mayor, salidas de Ayuntamiento que, después de la Misa, se dirigirán á la Iglesia de Santa Maria, en donde se cantará por los Señores Capellanes de la Iglesia mayor, un Responso por el alma de Fernando VII, y por los demas difuntos de Augusto Esposo de Isabel II, y después de los Sacerdotes, y al grito de VIVA LA REYNA, se entonará el himno por cláusula de las Asamblées y Cámaras, así nombrado, repetido por la Coll. mayor y la casa de Misericordia, en la que se dará una comida á los pobres del establecimiento, y se retirará luego la autoridad á las casas de la Ciudad, y desde dichos individuos á las varias respectivas. Se dirán también Misas á las horas mas pobres, y una gratificacion en cada uno de los tres dias á los presos de la cárcel.

Por la noche habrá diferentes sucesos, y juegos públicos en la plaza de la Universidad, convidados tambien Novillos: á las seis luyle públicos en el teatro, administrados gratuitamente á todos los que se presenten vestidos con decencia, segun sus respectivas clases.

A las seis y media de la noche habrá iluminacion general, con repique de campanas, y las dianas, gigantes y comparsas recorrerán las calles.

DIA 3.°

Al amanecer como en el dia anterior, habrá repique de campanas, como también el medio dia, por la mañana las dianas en diferentes cuadrillas, diversión al público. En este dia la Escuela gratuita de Niños hará una function religiosa, con procesion, oficio solemne, con asistencia de la música en ambos actos, y panegírico, á las nueve de la mañana. Por la noche en la plaza de la Universidad habrá grandes sucesos, y juegos públicos, que durarán hasta que anochezca; luego se contará el Rosario en la Iglesia mayor, y finido empezará la iluminacion general, y una música nocturnal con dianas de diferentes clases, recorrerán las calles de la Ciudad: á las nueve empezará un magnífico luyle que el Ayuntamiento tiene dispuesto en los casas Consistoriales, á que asistirán todas las Autoridades y demás personas notables, durante de este medio fin á los públicos llamará que el Ayuntamiento de la Ciudad de Cervera, del intérprete de la voluntad de sus representados, espontaneamente ha acordado para solemnizar el doble enlace de sus Reyna y de su Augusta Hermana.

Cervera 15 de octubre de 1846.

El Presidente,
MANUEL DE PEDROLO

CERVERA: Imprenta de Bernardo Pujol.

L'Àliga de Cervera

- LA PEÇA
- LA MÚSICA
- LES SORTIDES

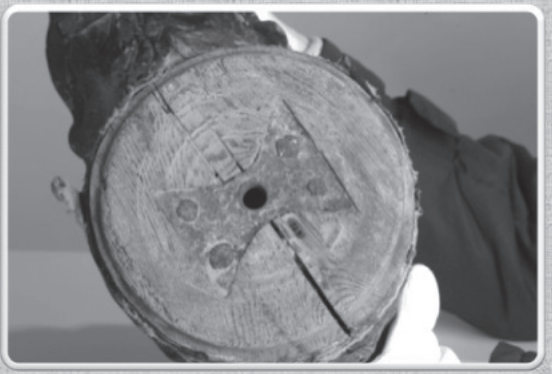

LA PEÇA.

Construcció

- Peça artesana realitzada amb materials nobles:fusta i pell.
- El cap serà un rèplica similar al que es conserva al Museu Comarcal de Cervera.
- La imatge del cos estarà basada amb l'àliga que corona el campanar de la Universitat.
- Portarà una corona reial.
- El color serà daurat

Àliga del pinell del campanar de la Universitat
Foto: Xavi Martí

Foto: Sebastià Caus

Àliga de la Bisbal d'Empordà

Àliga de Berga

Cap i coll de l'Àliga de Berga

Àliga de Berga

EL CAP. És de fusta massissa de pi negre.

EL COS. Els llistons del cos estan fets de fusta de til·ler, més flexible.
El cos és fet de cartró i teixits sustentats a l'interior.

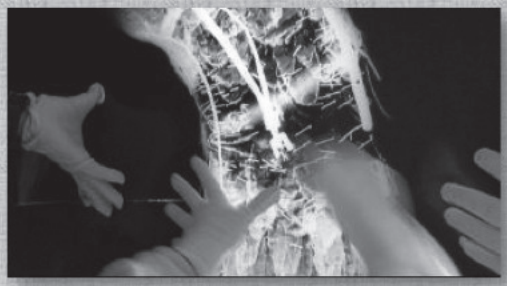

Àliga de Tarragona

Artesans

Sr. Ramon Ninot i Golano

- **Ebanista**

Sr. Ramon Riu i Canela

- **Tapisser**

LA MÚSICA

Referents històrics:

- *Acompanyada per instruments de corda.*
- *Posteriorment per ministrils.*
- *Trobem que es paga el sou d'un músic que toca el violí.*
- *Finalment trobem l'acompanyament efectuat per una banda o grup de vent.*

El Ball de l'Àliga hauria de ser una peça el més solemne possible.

Ens hem posat en contacte amb el músic Xavier Puertas perquè ens aconselli dels intruments més adequats per fer el ball i acompanyar-la avui en dia.

LES SORTIDES

Antigament:

- *Sortia per la Festa Major del Santíssim Misteri.*
- *Per la festivitat de Corpus.*
- *Per la Festa Major del Sant Crist.*
- *Per celebracions o rebudes reials.*
- *Per grans esdeveniments.*

Actualment podria sortir per:

- ✓ Corpus
- ✓ La Festa Major de Sant Crist
- ✓ …i es valoraria la necessitat o possibilitat de sortir per alguna altra festivitat o esdeveniment.

ESTRICTE PROTOCOL
Sortides i Portadors

Esperem doncs, que entre tots, l'Àliga de Cervera, torni a agafar el vol!

SENY MAJOR
AGRUPACIÓ DE GRUPS FOLKLÒRICS TRADICIONALS I DE CARRER DE CERVERA

Les enramades de Sallent

M. Àngels Muntaner

Orígens

Si ens remuntem molts segles enllà trobarem que la festivitat del Corpus, fruit de la pietat medieval impulsada per santa Juliana el primer terç del segle XIII, va anar prenent força i fou universalitzada l'any1316 pel papa Joan XXII. A les processons hi figuraven escenes bíbliques, joglars i diversos entremesos.

Berga, València, Sallent, Lleida, Tortosa , Arbúcies, Alcoi , Barcelona Vic... en són una mostra,tot i que la festivitat sovint prenia diferents noms.

Uns anys més tard varen prohibir-se els entremesos i només van subsistir alguns elements dispersos com l'àliga, els gegants, els joglars... Llavors varen manar escampar joncs davant les cases i també posar ramatges. Sota la jurisdicció de la mitra de Vic la nostra població tingué especial cura a acomplir aquesta disposició d'engalanar. Així doncs podríem dir que Sallent ha tingut l'honor d'haver conservat sempre les enramades, creiem si fa o no fa des de l'any 1325. En ser un nucli de població petit la processó no va arribar mai a ser fastuosa amb grans elements d'acompanyament, però el costum d'enramar va persistir.

I és a partir del segle XIV quan la Confraria de la Gala del ciri del Cos de Crist, amb quatre administradors i un sacerdot encarregat, té cura d'organitzar la festivitat. Vull deixar constància d'un fet curiós: aquesta devota associació tenia el costum d'incorporar estrangers, és a dir, els vinguts de nou a la població, com una sàvia manera de fer-los participar de la comunitat. Van ser uns autèntics precursors de la integració.

En un document del bisbe de Vic, contestant una petició del sallentins, es regulen els festeigs religiosos i cívics del dia de Corpus i en un altre document, ja el 1602, per la butlla del papa Climent, es concedeixen indulgències a dita confraria.

Aquesta figura dels administradors va tenir continuïtat fins al segle passat, concretament l' any 1990, en què es va fundar l'associació Els Amics de les Enramades. Des d' aleshores la nostra entitat té cura de la part enramadora i el consistori de la part dels actes lúdics, com balls i concerts.

Evolució

En una lògica evolució del pas del temps, els joncs es varen convertir en boix, els ramatges en flors i durant molts anys el sentit religiós i litúrgic de la festa va prendre gran importància. Els carrers engalanats, el pas de la processó per sobre les catifes, torretes amb flors, altars molt guarnits a les entrades d' algunes cases i els nens i nenes vestits de primera comunió eren les imatges que hom associava a la diada de Corpus.

Avui en dia aquesta festa ancestral ha perdut en gran mesura el seu caràcter religiós. Prenen més rellevància els actes paral·lels a la festa, així doncs al clàssic

boix i a les flors de paper s'hi ha afegit altres elements decoratius que per uns dies transformen totalment alguns dels carrers de la població.

Actualitat

Els veïns treballem uns 5 o 6 mesos per endavant per tenir-ho tot a punt el dimecres al vespre, sempre estem oberts a persones d'altres barris que no enramen i volen venir a col·laborar.

Primer escollim el tema, que ja és difícil per no repetir ni coincidir amb d'altres carrers! Després entre tots es decideix com es materialitzarà la idea. És primordial que hi pugui col·laborar tothom, grans i petits, pintors d'estar per casa, que sigui fàcil de muntar i, sobretot, sobretot, que sigui molt maco! Treballem amb cartró, poliestirè expandit, també reciclem ampolles d'aigua, fem servir tota classe de materials. Els carrers que posen boix hi van el diumenge abans a collir-lo, però actualment se'n posa menys per la dificultat de poder-lo collir, permisos, etc. El sostre ja no es fa amb serrell de paper, que per mi té un encant especial pel soroll tan festiu. Ara és generalment de plàstic, la meteorologia ens ha obligat al canvi.... ja que volem que els carrers llueixin perfectes de dijous a diumenge.

A Sallent un carrer enramat consisteix a fer un sostre, uns laterals i dues portades i la imaginació fa la resta. De catifes de flors actualment no se'n fan. Si es fan catifes, s'elaboren amb milers de flors de paper pinotxo posades juntes.

Aquests mesos es crea una gran complicitat entre els que treballem. L'únic retret és que ens trobem amb manca de jovent, no la nit del dimecres per enramar, ja que surten molts col·laboradors, sinó en el dia a dia per preparar els guarniments, ja sigui pels estudis o perquè l'ambient és de gent més gran, perquè no volen treballar sense cobrar... no ho sé. Aquest, però, és un problema que crec que és bastant comú d'altra banda la part de la festa que està en plena expansió és la més festívola, com ara les balladetes o el retaule musical. Però bé, d'una manera o altra, i encara que sembli impossible sempre ho acabem a temps, donem pas a un exèrcit de senyores amb escombres que ho deixen perfecte per inaugurar el dijous de Corpus al matí.

A Sallent no donem premis, l'autèntic premi és veure la gent passejar pels carrers enramats. I per sort cada any tenim més visitants.

Els embotits

Els embotits de les enramades no són fuets ni llonganisses, en el seu origen eren uns ninots embotits de palla.

És un dels costums servats incorporats a la festivitat

del Corpus. Aquests ninots es col·loquen dalt un empostissat simulant una de les entrades o portal murallat que hi havia en el mateix indret, al carrer de Sant Bernat. L'ancestral costum decreta que no sigui laboral la tarda del dilluns de l'octava de Corpus. Hi ha constància al llarg de la història, que almenys dues vegades l'autoritat volgué trencar la tradició festiva i no se'n va poder sortir. Creiem que podria tenir el seu origen en una tarda de dilluns de primavera d'un incert any de fa uns segles. Ens diu la tradició que uns bandolers o força armada de mal averany intentà entrar a sac a la població, però a causa de la feblesa defensiva dels habitants, en aquella ocasió varen simular un gran nombre de defensors amb els ninots embotits de palla proveïts de forquetes barrejades entre la gent en el portal de Sant Bernat i a tot el llarg del mur de la Riereta, i van donar l'aparença d'un gran exèrcit .Així és que els malfactors passaren de llarg.

Aquesta llegenda es repeteix des d'Orihuela fins a pobles dels Pirineus en diferents versions.

Avui en dia aquesta gesta se segueix commemorant, no només per poder fer festa el dilluns, si no perquè s'ha constituït en un dels elements de l'Enramada. Actualment no són de palla sinó que són maniquins i normalment es vesteixen d'acord el tema de l' enramada més propera, que és la de Sant Bernat. Ens agradaria posar sobre la taula la possibilitat de tornar-los a fer amb palla.

El retaule dels embotits

La prova que la nostra festa és ben viva és que cada any tenim nous elements que l' enriqueixen.

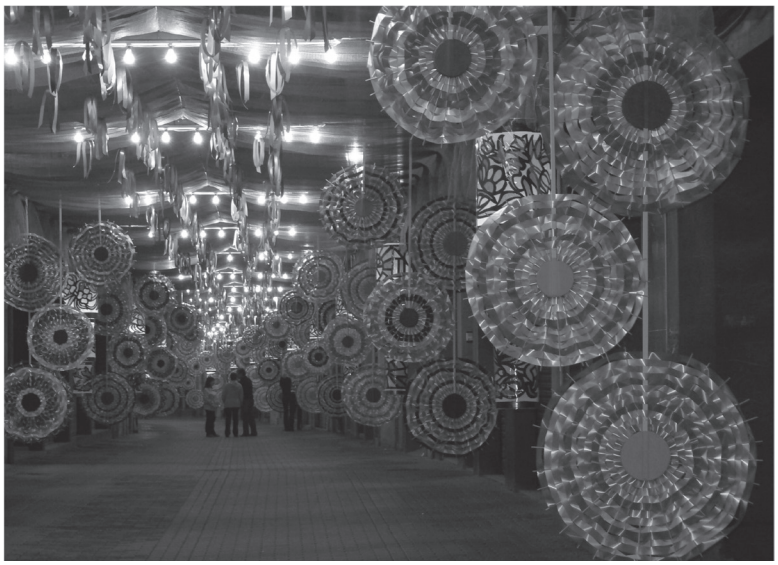

Des de fa tres anys la societat coral La Nova Harmonia de Sallent ha inclòs a la festa de Corpus el Retaule dels Embotis, una interpretació lliure de la llegenda dels embotits amb lletra i música de Joan Camprubí. És un espectacle musical coral en què aquest any intervindran unes cent persones a l'escenari més l'equip tècnic, vol dir que s'hi implica molta gent. Està obert a la participació d'altres entitats com l'Escola de Música, altres corals, el grup de teatre i dansa, la coral infantil i els gegants, que enguany estrenaran música de Jaume Riu, reconegut compositor de sardanes de la nostra vila.

Aquest espectacle prové o és hereu de l'anomenada Serenata dels Embotits que es feia cada diumenge

d'enramades al peu de l'empostissat on hi ha els ninots. És un espectacle musical i audiovisual en directe que narra des d'una perspectiva més adequada als nostres temps els fets que ens han arribat fins als nostres dies per mitjà de fonts orals, es contrasten prèviament amb prohoms de la vila i historiadors locals.

La Nova Harmonia ha fet una versió dramatitzada de la llegenda, amb música original escrita per a l'ocasió, piano i cor a quatre veus. Amb aquest espectacle s'ha aconseguit recuperar la llegenda històrica que, per gran part de la població, era totalment desconeguda, amb prou feines sabien que posaven uns maniquins i prou. Ara el coneixement d'aquesta llegenda s'està revitalitzant per mitjà d'una versió més atractiva per al públic actual amb música en directe, narració de la història per part de rapsodes i explicació visual mitjançant una projecció de fotografies reals realitzades pels propis cantaires de la coral.

Han aconseguit unir per mitjà del cant, música, dansa, teatre, un col·lectiu culturalment divers i d'edats molt diferents, però amb un mateix objectiu: transmetre a l'espectador arrels, vivències i tradicions de la nostra vila.

Les Balladetes

Aquest ball típic de Sallent, presidit pels administradors, és exclusivament per a la mainada i té un origen incert en el temps en no haver-hi documentació escrita. Es pensa que un cop es va construir el pont sobre el riu Llobregat per unir les dues ribes del poble, en coincidir aquest fet amb l'època més esplendorosa de la vila, la gent tenia més possibilitats de sortir a lluir, els grans amb els seus balls i els menuts amb les Balladetes. És un ball senzill però molt animós. Consta de ball pla i corranda, amb la característica que a l'hora de començar les parelles s'entrellacen amb el dit xic, els nens amb la mà dreta i les nenes amb la mà esquerra, i tot seguit s'inicia el ball pla i al final la corranda en què se salta fent anar els braços enlaire fins que s'acaba la música.

Amb el pas del temps s'havia perdut l'estil i els compassos, però ara, gràcies als arranjaments del musicòleg Jordi Fàbregas del Pont d'Arcalís, fill de Sallent, el suport dels pares i, també, s a l' interès d'algunes persones que unes setmanes abans van a les escoles, a les aules dels nens d'entre 5 i 9 anys, a fer-los assajar és un dels actes que ha incrementat notablement la seva audiència. Alguns nens i nenes es vesteixen amb el vestit típic català, cosa que abans no es feia ja que s'anava vestit de carrer. Al final del ball es dóna una ensaïmada a cada ballador, això sí que s'ha fet des de sempre.

Les Balladetes tenen lloc el dilluns d'enramades com a cloenda de la festa i mentre els grans traiem els guarniments.

Després cada barri fa uns sopar d'enramadors on amb una mica de sort i si l'eufòria del moment ajuda ja es comença a planejar l'enramada del proper any.

Per concloure voldria animar-vos a venir i conèixer la nostra festa. Moltes gràcies per la vostra atenció.

Les enramades d'Arbucies

Joan Illa i Colomer

Les Enramades

SACALM
LONA 75

flors

Estrella Damm
Frigo

El Corpus Christi a la Ciutat de València

Dr. Francesc Llop i Bayo

El cicle festiu del Corpus Christi a la Ciutat de València ha sigut reconegut en 2010 com Bé d'Interès Cultural de Caràcter Immaterial. No és la primera vegada que un fenomen immaterial obté la màxima categoria de protecció (tenim l'exemple del Misteri d'Elx, Monument Nacional des del 15 de setembre de 1931 – Gaceta del 16 de setembre de 1931) però si va ser el primer fet patrimonial immaterial de caràcter religiós reconegut per la Llei de Patrimoni Cultural Valencià, com veurem més endavant.

Anem a reflexionar no sols sobrAnem a reflexionar no sols sobre la seua protecció actual i sobre la seua evolució històrica; junt a la una i l'altra tractarem de descriure i comprendre els principals elements que defineixen el Corpus com Festa de la Ciutat de València.

Orígens de la festa

En 1355 el Consell de la Ciutat va emetre un ban en el qual es demanava als veïns d'adobar i ornar els carrers pels quals anava a passar una gran processó del Corpus Christi, a iniciativa del bisbe Hug de Fenollet. La processó sortia i entrava de les muralles, encara musulmanes, marcant un recorregut molt semblant a l'actual.

No obstant, les dificultats polítiques i socials del moment, entre les quals destaca la Guerra dels Peres, van retardar la segona processó general del Corpus al 1372, per iniciativa del cardenal Jaume d'Aragó. La ciutat ja tenia la tercera (i definitiva) muralla però la processó va seguir un camí molt semblant al primer, rodejant aproximadament la tanca islàmica, ja parcialment enderrocada, i seguint el sentit antihorari, és a dir el sentit sagrat. Com és sabut, els rellotges giren (o giraven, els antics, amb manetes) en el mateix sentit que gira el sol, i aquest és un recorregut diguem natural, profà, mentre que les processons i altres actes simbòlics, que prenen com a referència el món sobrenatural, giren en l'altre sentit, sagrat.

A partir de la segona convocatòria, amb escasses interrupcions degudes a les guerres, fins a hui, el patró, el convocant, és la Ciutat, entès com el consistori municipal. La Ciutat convoca (i paga les despeses, per això patrocina), mentre que l'Església organitza allò que li pertoca, és a dir el significat simbòlic i sobrenatural.

Dos actors principals i tres actors secundaris

La mateixa declaració de Bé d'Interés Cultural de Caràcter Immaterial defineix els actors que participen en la festa. Dos són els actors principals: el Capítol, és a dir els canonges de la Catedral de València, i la Ciutat, és a dir l'Ajuntament de València.

No sempre s'han entès aquests dos papers diferenciats: la mateixa publicació del reconeixement va despertar intensos debats, especialment en àmbits eclesiàstics, que no volien acceptar la responsabilitat equiparable del capítol civil i de l'eclesiàstic. Però ha sigut sempre així: la Ciutat patrocina, el Capítol organitza. Fins i tot, en un moment com en l'actual en el qual no hi ha cap religió oficial, el patrocini de la Ciutat forma part de les seues obligacions representatives, de la mateixa manera que han de patrocinar una final de futbol o uns jocs olímpics, encara que no destaquen els polítics per la seua habilitat esportiva. No es una qüestió de fe – al menys tot el procés de la festa – sinó una obligació i un dret municipal, adquirits al llarg dels segles.

En la declaració figuren tres actors secundaris, com són els Amics del Corpus, els Campaners de la Catedral i els Músics i Dansadors del Corpus de València. Sense ells, la iniciativa de la Ciutat i l'organització del Capítol no tindrien els mateixos efectes patrimonials.

Fins als anys 70, els personatges del Corpus eren persones pagades per vestir-se i sortir al Convit i a la Processó General. Es tractava, generalment, d'homes sense recursos, mal alimentats, que aprofitaven l'avinentesa per guanyar quatre pessetes. En conseqüència, cada any anaven pitjor vestits i més desganats, la qual cosa anunciava una immediata desaparició del seguici. Si a tot allò afegim les corrents postconciliars que anaven en contra de les actuacions externes, val dir que la processó del Corpus estigué a punt de no sortir un any o dos. En 1977 es va fundar el Grup de Mecha per ocupar-se dels 26 Cirialots, que descriurem després. Organitzats com Amics del Corpus de la ciutat de València a partir de 1982, van anar incorporant i recuperant personatges de la processó fins arribar als més de 275 actuals.

Cal afegir una doble apreciació: en terres valencianes no es disfressem, al menys durant les festes: es vestim de. I vestir-se de vol dir assumir, durant un temps el personatge. Costa de creure que un dels personatges – una – es puga sentir com la Reina de Saba o un altre el Pare Etern, però així som els valencians. Per tant els Amics del Corpus, amb més de 600 associats, han recuperat la dignitat dels personatges, a través d'una associació cada volta més forta i arrelada en la ciutat.

La pràctica totalitat dels personatges antics s'han recuperat: el Vell i el Nou Testament, i mols diversos sants, més o menys relacionats amb l'Eucaristia o amb els valencians.

Els Campaners de la Catedral de València van nài-

xer en 1988, a petició de la Ciutat, dels organitzadors de la festa del Corpus. Per encàrrec de José María REY DE ARTEAGA, Josechu, un dels culpables de la recuperació de la processó, vam organitzar el tocs de les campanes de la Catedral. I dic vam, per què em va tocar aquell paper de coordinador, que en aquells moments em semblava una tasca enorme, gegantina. És de veres que tenia certa experiència tocant campanes, però mai ens havíem atrevit a tocar-ne tantes i tan grans. De les dotze campanes que hi havia aleshores a la sala de campanes, només vam ser capaços de tocar-ne nou, i alguna d'elles, com el Manuel, amb set persones... Aquell inici va marcar la creació primer del Gremi de Campaners Valencians, i després de tota una sèrie de colles locals (ara més de trenta) que han significat la recuperació i la dignificació dels tocs de campanes manuals, en aquell moment tan desprestigiats com els personatges de la processó del Corpus. Per tant ara som els Campaners de la Catedral de València els encarregats de tocar no sols les campanes de la Festa (i la Vespra) del Corpus, sinó de totes les festes, funerals i celebracions anuals.

També a partir dels últims 70 van recuperar-se les distintes danses rituals de la processó: una vintena, gràcies als esforços inicials de Fermín PARDO, etnomusicòleg i dansador. És de veres que en els últims seixanta sols quedaven dos o tres dolçainers i tabaleters, però ara en són més de 3.000 els qui toquen la nostra dolçaina, de diferent sonoritat a la gralla o a la dulzaina castellana.

Per tant aquestes tres associacions formen la base de la processó, amb prop de mil associats, que participen – que participem – construint d'una o un altra manera la festa.

El cicle de la festa

Per comprendre el Corpus valencià, en la seua complexitat, cal descriure el cicle actual. Cal dir que el canvi de la celebració del dijous al diumenge ha incorporat petites modificacions, que al cap d'uns pocs anys ja semblen de tota la vida.

El divendres es trauen les Roques de la Casa de les Roques. Les Roques són uns anomenats Carros Triomfals, què son onze. Les sis roques velles, del XVI i del XVII, dues del XIX, dues del XX i una del XXI. Les roques representen diversos Misteris, com ara la Santíssima Trinitat, la Immaculada Concepció, o Adam i Eva sortint del Paradís. Però hi ha dos elements contradictoris, de gran interès simbòlic: una és la Roca Diablera, la més antiga, on ballen – o ballaven – els dimonis, després convertits en Moma, com veurem més avant. I un altre element contradictori i sorprenent és la presència de Zeus tirant llamps, present en la Roca de Sant Miquel.

Sembla que en el XV i fins als finals del XVI, cada any sortia un nombre indeterminat de Roques, segons les possibilitats pressupostàries. Això explica per què els sants i imatges antics disposen d'unes anelles en els peus per treure'ls i posar-ne uns altres o canviar la distribució. Fins i tot, vestits amb cartró es podria canviar la seva postura i dedicació. Les Roques, de titularitat municipal, es guarden tot l'any a la Casa de les Roques, també municipal, i que ara ha esdevingut un Museu del Corpus.

Disposades les Roques en la plaça de la Mare de Déu passen el dissabte i a la vesprada s'utilitzen, si més no com escenari al menys com a rerafons dels Misteris, dels quals sols es conserven tres medievals, però que ara es tornen a escriure: historietes breus, representades sovint per nens i nenes, que representen parts de la Bíblia més o menys relacionades amb l'Eucaristia.

També han anat els Amics del Corpus amb pomells de flor blanca a invitar a les diverses autoritats eclesiàstiques, civils i militars a la processó, en nom de la Ciutat. Igualment valoren i premien els balcons de la volta de

la processó. Antigament els carrers per on passava la processó tenien el major interès econòmic, ja que eren llocs on veure i ser vist, de fet encara hui els balcons d'aquells carrers són més amples i llargs, especialment els dels pisos nobles, per acollir mols invitats.

El dia del Corpus comença amb el vol de les campanes de la Catedral, tot i que ja no és l'alba, com en els temps antics, a les quatre de la matinada sinó molt més tard, a les huit, i així i tot sempre hi ha veïns que aprofiten per protestar del soroll. Encara que les campanes no fan soroll: són el més alt instrument comunitari, la més alta música, per transmetre les emocions, les creences, les joies i les pors de la Ciutat.

Mentre a la Catedral continuen els rituals, especialment la Missa Pontifical, pel carrer té lloc El Convit, una cavalcada, que abans es feia el dimecres (la vespra de la festa) però ara, per concentració de les activitats, té lloc a les dotze en punt.

Membre central del Convit és el Capellà de les Roques, un sacerdot que va damunt d'una burreta, llevant-se el capell i invitant a participar a la processó, com a espectador. Amb ell van les diverses danses, els Nanos i la Moma.

Tot farcit de simbolismes, cada personatge, cada representació, estan relacionats amb el ritual. Les tres parelles de Nanos (fins a temps recents tant els papers masculins com els femenins) signifiquen els tres fills de Noé, després del Diluvi Universal, és a dir les tres races dels fills de la terra. Els gegants són quatre parelles: les quatre parts del món conegudes (Austràlia era encara un somni dels indígenes) i fins a la guerra, la parella europea, que era anomenada la Española era vestida a la última moda, marcant l'estil de l'estiu.

També va un altra burreta en el Convit, significant el Misteri de la Fugida a Egipte per la qual cosa cal posar una catifa, cada any, pel mig de la plaça de la Mare de Déu i pel carrer del Micalet, per evitar que els pobres animalets rellisquen.

Mentri mentre sonen totes les campanes de la Catedral: és l'únic dia que voltegen les onze campanes històriques de la Torre del Micalet o Campanar de la Catedral, amb la presència de divuit campaners, i amb la sala plena de prop d'un centenar de visitants. Curiosament, mentre que per als anglesos Christmas is time of bells o per als francesos les cloches sonnent pour Pâques, per nosaltres el Corpus Christi, per tot arreu, era l'únic dia de l'any que tocaven juntes totes les campanes. Ara, amb la mecanització i el dit fàcil (ja no cal fer l'esforç de pujar al campanar per tocar les campanes, sols cal prémer un botó), totes les campanes sonen per qualsevol ocasió, perdent el sentit màgic i ritual, que es preserva a la Catedral de València, amb els tocs exclusivament manuals.

La cavalcada del Convit acaba amb la Degolla, una sèrie de personatges estrafolaris, que van pegant a la gent i fent por, significant la gent del Rei Herodes, degollant als Sants Innocents. El Convit finalitza, des de fa pocs anys, amb la Poalà, ja que en un dels darrers carrers del recorregut es tiren poals d'aigua als participants de la Degolla i al públic en general. Aigua que és benvinguda en un moment de tanta calor.

Antigament es deia que els penellons, que a València anomenem prunyons es curaven amb l'areneta del Corpus. Evidentment, en els mesos de fred, no es fàcil de trobar aquella sorra, utilitzada per facilitar el gir de les Roques en els carrers estrets de la volta de la pro-

cessó. I quan fa calor, ja no cal l'areneta, perquè els dits no conserven cap de les marques produïdes per la gelor...

Per tant, el recorregut simbòlic, la volta de la processó, que rememora, de manera intuïtiva, l'antiga muralla islàmica (potser una manera ritual de vèncer de nou a l'antic habitador d'aquestes terres) s'assenyala de diverses maneres. Fa uns pocs anys es marcava, a mig dia, amb una traca correguda que recorria tota la volta. Fins i tot alguns aprofitaven per córrer per baix d'ella o quedar-se impassibles al seu pas. Ara sols es marca, tirant sorra en alguns indrets de corbes pronunciades.

Les Roques peguen la volta a partir de les cinc, i després van els gegants i algunes dansetes, entre elles la Moma, precedits dels carros de murtra. L'entrà de la murtra implica marcar, ara amb herbes oloroses, especialment la murtra, el pas de la processó. No descriuré les dansetes, totes elles interpretades al so d'una o dues dolçaines i un tabalet o dos. Però hem de parlar de la Moma, dansa simbòlica de la virtut, representada per un home, amb faldes blanques i la cara coberta d'una careta, rodejat pels set pecats armats cadascun amb un pal llarg. No són habituals les danses amb nombre imparell de dansants i tampoc amb un sol pal o instrument de percussió en les mans, però la Moma, junt a les Roques i els Cirialots que descriurem al seu pas, signifiquen la processó del Corpus, més que altres símbols.

Els gegants, els nanos i les dansetes van davant de la creu de la Catedral, i per tant no van en la processó, obviant una prohibició del XVIII que volia impedir aquestes actuacions poco dignas.

Immediatament després van les banderoles: dues senyeres de la Ciutat, amb persones vestides a la manera de reis, que marquen, simbòlicament, que es tracta d'una processó oficial, ja que utilitza els signes de València.

En la processó alternen diverses associacions religioses i cíviques amb els personatges: el gremi de fusters, el gremi de forners i el de sastres entre altres van també amb les seues antigues senyeres gremials, i acompanyats com tots, amb la dolçaina i el tabalet, que marquen marxes de processó, amb una singular tocadeta per a l'eixida de la creu que s'utilitza a la sortida i entrada a la Seu. També alguns personatges duen figures com ara la Fera Cura, la Tarasca i altres animals mítics.

D'acord amb la simbologia tradicional, els primers són els més nous, els més irrellevants. Per això, conforme avança el seguici van apareixent, pel seu ordre, les associacions religioses o les antigues parròquies de la ciutat, que ja no van com antigament darrere la seua creu, sinó tots junts. Poc abans de la fi venen els Cirialots un altre dels símbols de la festa. Segons l'Apocalipsi, 24 homes grans rodegen a l'Altíssim en la seua glòria. La ciutat de València va dotar-los des de l'inici de la processó, per que portaren cadascú el seu ciri, de més de 40 quilos, rodejant al Santíssim. Finalment va dotar dos més, fins al nombre actual de 26.

Finalment la noblesa, amb la roba de gala, els canonges i el Santíssim, en una enorme custòdia, diuen que la més gran del món, de més de 600 quilos d'argent i una dotzena de quilos d'or. Seguida de les autoritats religioses, les civils, la banda de música, els militars...

Les canonades que marcaven la sortida, la meitat de la processó i l'entrada són ara substituïdes per carcasses o trons aeris, però hi ha una associació d'Amics del Coet que reivindiquen els antics morters o canons

de ferro per assenyalar els moments de trànsit de la custòdia, semblants als encara utilitzats a Bétera i altres poblacions valencianes, així com a Reus, entre altres.

La processó es celebra des del 1506 de vesprada, amb la condició de no tancar el Santíssim amb el sol post, la qual cosa vol dir que alguns anys hi ha una acceleració de la fi del seguici, per arribar abans que el sol a la Catedral. Hi ha una lectura simbòlica que vol interpretar que el Sol dels Sols – el Santíssim – no pot arribar a la Seu amb el sol post, però també hi ha qui diu que és molt mes segur arribar a casa, encara de dia, amb tantes i tan preuades joies que conformen la custòdia.

Durant el recorregut, i especialment en els carrers més estrets, amb els balcons més ornats, hi ha llançament de pètals de rosa, abans del pas de la custòdia, arribant a fer veritables núvols que tapen la visió i completen les emocions dels sentits: la vista, el tacte, l'olor, el so.

Abans, a l'entrada del Santíssim a la Catedral es repetia un costum molt valencià de fer que totes les dansetes, les bandes de música, les campanes i la pirotècnia sonaren al mateix temps, cadascú amb la seua pròpia i peculiar melodia. Quelcom semblant passa encara ara a festes tan conegudes com les diverses entrades de les processons de la Mare de Déu de la Salut d'Algemesí. No és soroll ni caos: és la manera simbòlica de representar les diverses identitats, les diferències, totes unides en un moment sublim i màgic: l'Entrada, el Ritual de Pas més significatiu – i perillós – de tota la processó. Ara ja no passa tant, perquè moltes de les danses i dels dolçainers han plegat, però molts reivindiquen la tornada d'aquest Sagrat Caos, símbol i representació de la diversitat compartida, de la unió de diverses maneres de viure – musicalment – el món.

Immediatament després d'acabats els diversos rituals eucarístics arriba el moment de netejar la custòdia, llevant centenars de pètals de rosa que l'omplin, i que la podrien fer malbé. També les campanes, deixades anar, tornen a la seua posició original, i entre silenci i cansament, arriba la nit, pensant ja en el pròxim Corpus.

Antigament totes les parròquies de la Ciutat tenien el propi Corpus, dintre la Huitava, i tractaven cadascuna de lluir-se més que la parròquia veïna. Aquestes processons i celebracions locals han desaparegut, amb una notable excepció: la Huitava del Corpus, encara celebrada el dijous posterior, al Real Col·legi del Corpus Christi, una fundació de l'Arquebisbe i Patriarca Joan de Ribera. Si cada dijous celebren a la seua manera el Corpus, amb el càntic dels Alabados i altres cerimònies molt singulars, la celebració de la Huitava és espectacular, amb polifonia, càntic de laudes, missa major i Alabados al de matí, vespres, completes i una processó claustral on cada tres passes encensen la custòdia i tiren pètals de rosa als peus del Santíssim. De fet, aquesta celebració tan intensa va acompanyada de tocs manuals de campanes des del 1971, i durant molts anys fou l'últim reducte dels campaners tradicionals de la ciutat de València.

Una festa sense sabor ni foc

Curiosament no hi ha cap emoció gustativa associada al Corpus Christi. Tot i que es tracta d'una festa completa, que utilitza els sentits amb profusió, no hi ha cap aliment, ni gust relacionat amb la festa. Tampoc hi ha pirotècnia, cosa difícil d'entendre per als valencians, a banda de l'ús ritual dels trons a l'eixida i la tornada.

Potser l'origen d'aquesta absència es pot relacionar amb l'absència de dimonis. Sembla que en el segle XVII, encara, hi havia ús pirotècnic i dimonis especialment associats a la Roca Diablera. Però sembla també que alguns incidents (no oblidem l'incendi de la Catedral un parell de segles abans, durant una representació de la Pentecosta, amb coets caient d'una colometa, que van destruir l'altar major de plata) van aconsellar reconduir el símbol cap a efectes menys perniciosos. Possiblement la Moma i els momos que com hem dit adés representen el mal front a la virtut, siguen els descendents d'aquells diables. De fet dansaven fins no fa molt damunt de la Diablera, i en algun moment de la festa hi van damunt. Per tant seria possible la seva transformació, tot i conservant el símbol de lluita entre el bé i el mal.

També la Degolla fa servir elements semblants als diables com el caos controlat i acceptat, o la representació, a la fi, del Mal, del Caos. Potser uns i altres substitueixen als qui portaven coets, per motius de seguretat, no ho sabem, però semblaria molt possible.

El reconeixement com a Bé d'Interès Cultural de Caràcter Immaterial

La Llei 4/1998, de la Generalitat, de 11 de juny del Patrimonio Cultural Valencià, modificada per les lleis 7/2004, de 19 d'octubre, i 5/2007, de 9 de febrer fou la primera llei autonòmica que va introduir la possibilitat d'equiparar el patrimoni Immaterial als altres Béns Patrimonials. Com hem dit abans, la històrica declaració del Misteri d'Elx com Monument Històric en 1931 facilitava molt les coses, i obria la porta conceptual de la protecció. No va ser gens fàcil, ja que els mateixos advocats que no plantegen problemes a l'hora de limitar la propietat dels monuments materials, exigint per exemple uns projectes que han de ser autoritzats ineludiblement per l'Administració, pensaven que la declaració d'un fet immaterial – com ara una processó o un ofici – limitava la llibertat dels interessats. La mateixa Ley 16/1985, de 25 de junio, del Patrimonio Histórico Español, a hores d'ara encara sense actualitzar, recomana documentar

els elements immaterials en perill de desaparició, sense cap altra protecció possible. Amb una observació curiosa: en aplicació de la susdita llei no s'han documentat encara, de manera seriosa, cap activitat immaterial, potser per què cap d'elles està en perill d'extinció.

Des de la declaració de la Llei del Patrimoni Cultural Valencià, hi havia la voluntat tant tècnica com política de començar protegint algun element significativament espectacular del Patrimoni Immaterial, i es va incoar l'expedient d'un parell de processons (el Corpus, la festa a la Mare de Déu de la Salut d'Algemesí), però l'Església, i sobre tot el cap de l'església valenciana, el Cardenal Arquebisbe de València, va posar tots els entrebancs possibles, argüint que no es podien protegir coses sagrades. El mateix cardenal no tenia cap problema en la declaració de Bé Cultural per als temples o els convents. Així, la declaració de Bics immaterials de caràcter religiós va quedar en entredit fins l'arribada de l'actual arquebisbe de València, Carlos OSORO, molt més obert als signes dels temps.

Així, la resolució de 29-01-2010 (DOCV 16-02-2010) incoava l'expedient de declaració com a Bé d'Interés Cultural Immaterial a favor del Corpus Christi de València. La incoació va tenir nombroses al·legacions, per part de l'Església Valenciana, canviant fins i tot el nom final, la declaració de Bé d'Interés Cultural Immaterial de la Solemnitat del Corpus Christi de la ciutat de València, declarat 28-05-2010 (DOCV 02-06-2010). Aquesta declaració inclou la descripció, de manera molt genèrica, el cicle festiu, els elements participants i l'ordre de les desfilades, sense baixar al detall, precisament per no immobilitzar la festa, i permetre-li la seua natural evolució any rera any.

Aquesta declaració defineix els actors principals, la Ciutat i el Capítol, i els actors secundaris, Amics del Corpus, Campaners de la Catedral i Dansadors i Músics, que ja hem descrit.

2013: la crisi del creixement

Enguany ha sigut un any complicat per al desenvolupament del Corpus Christi, però hi ha hagut elements que informen sobre característiques de la festa i marquen punts de possible evolució. Un d'ells ha sigut la crisi de la roba. Tot i que diversos elements de la festa com ara les Roques són municipals, les robes dels més de 400 personatges que finalment participen en el Convit i la Processó, eren llogades any rera any a una antiga empresa, Casa Insa, que per la gran edat de la seua gerent, ha tancat enguany, sense arribar a un acord amb l'Ajuntament, de manera que s'han improvisat més de la meitat dels personatges i que els gegants no han sortit perquè també eren de l'empresa, llogats a cada processó.

La crisi és de gran interés, perquè suposa el canvi, finalment, de concepció de la participació, fins i tot antiga, a través del pagament a una nova manera de formar part, a través del voluntariat. Sembla que els Amics del Corpus han sortit més enfortits, i que finalment, tant la Ciutat com ells participaran d'una manera o altra per què els participants desfilen dignament vestits.

Igualment enguany, amb el Corpus tan tardà, no hi ha hagut Misteris, ja que els nens i nenes estaven en temps d'exàmens...

Unes reflexions finals

Finalment, la festa protegida del Corpus s'assembla bastant a la festa original: organitzada per la Ciutat, supervisada pel Capítol, la celebració està basada en la participació ciutadana. És de veres que es tracta d'una festa molt organitzada i solemne – solemnial deien els antics – però està reflectint la manera de viure la festa dels valencians, que es caracteritzaria per l'ordre constant, per les regles escrupolosament escrites i seguides, per la representació o millor per l'aparença de mostrar, durant uns moments, allò que ens agradaria ser. Els valencians no vivim la festa com un desordre, ja que vivim durant tot l'any en el caos; les nostres festes tracten de mostrar la plenitud, l'harmonia, l'ordenació, l'equilibri. Per això, per representar aquest ordre, tot està escrit, marcat, regulat... i basat en un voluntariat que disfruta mostrant-se i mostrant, ensenyant-se i ensenyant...